

Militair Rechtelijk Tijdschrift

Gedrukt en uitgegeven onder auspiciën van het ministerie van Defensie

Jaargang C

oktober 2007

Aflevering

9

INHOUD

Bijdragen

Van malefijtsrecht naar garnizoenskrjgsraden. De transformatie van de militaire rechtspraak in de Nederlanden in de tweede helft van de zestiende eeuw, door Erik Swart.....	317
De rechterlijke bevoegdheid bij deelneming van een militair aan het strafbare feit van een niet-militair, door mr. G.F. Walgemoed.....	328

Strafrechtspraak

Rb Alkmaar 24.10.2006	Een militair voor de commune strafrechter Als er sprake is van medeplegen van een strafbaar feit door een militair met een burger, wordt ook de commune strafrechter die over de burger oordeelt, bevoegd te oordelen over de militair. (Naschrift J.R.G.J.).....	338
--------------------------	---	-----

Bestuursrechtspraak

CRvB 22.03.2007	Toelage buitenland Afwijzing aanvraag sergeant-majoor KM tot verhoogd éloignement en vermindering van de eigen bijdrage in de woninghuur. Weigering om terug te komen van een rechtens onaantastbaar geworden besluit.	349
--------------------	---	-----

BIJDRAGEN

**Van malefijtsrecht naar garnizoenskrijgsraden.
De transformatie van de militaire rechtspraak in de Nederlanden in de tweede helft
van de zestiende eeuw.**

door

ERIK SWART

Een van de structurele problemen van zestiende-eeuwse legers was het wangedrag van de krijgslieden jegens de civiele bevolking. Boeren en burgers liepen een voortdurend risico op moord, verkrachting, plundering, diefstal en afpersing door de soldaten die hun eigen overheid in dienst had genomen. In de Habsburgse Nederlanden, die een gebied omvatten van Delfzijl tot Duinkerken en van Terschelling tot Luxemburg, was dit niet anders. De landsheren van de Nederlandse gewesten - tot 1555 keizer Karel V, daarna koning Filips II - gaven in de jaren 1550 al uiting aan de angst dat hun onderdanen hierdoor minder of niet in staat zouden zijn om de oorlogskosten op te brengen, om maar te zwijgen over de *bereidheid* hiertoe. In de jaren 1570 en 1580 ervoeren leiders en overheden van de opstandelingen tegen Filips II, waaronder prominent prins Willem van Oranje, hetzelfde probleem.¹⁾ De behoefte om het wangedrag van de militairen te beteugelen noopte de overheden tot het nemen van maatregelen.

Het was in de zestiende eeuw al duidelijk dat het slechte gedrag het gevolg was van achterstallige of in het geheel in gebreke blijvende soldij. Het lukte echter zelden de grote hoeveelheid benodigd geld op te brengen en op tijd uit te keren. Een ander middel om het gedrag van de militairen beter te controleren en reguleren was de militaire rechtspraak. Maar hier stuitte overheden op de traditionele rechten en gewoonten van de soldaten. Het uit de Germaanstalige Nederlanden gerekruteerde, zogenaamde Nederduitse voetvolk deelde de organisatie en instituties van de uit het Duitse Rijk afkomstige Hoogduitse landsknechten. Het landsknechtenwezen had een sterk corporatief karakter, waarbinnen de gewone soldaten veel macht hadden.²⁾ Het beschikte ook over eigen, zelfstandige rechtspraak. Strafprocessen werden gevoerd volgens het door de keizer verleende malefijtsrecht.³⁾ Desondanks probeerden overheden hun greep op de militaire rechtspraak te vergroten. De steeds grotere rol van geschoolde juristen na 1550 is bijvoorbeeld evident. Militairen stonden sterk afwijzend tegenover deze geleerde heren.⁴⁾ Daarnaast probeerden civiele autoriteiten de exclusief militaire jurisdictie tot een minimum te beperken, hetgeen leidde tot een voortdurende competentiestrijd.

De centrale these van dit artikel is dat Willem van Oranje na het begin van de Opstand tegen het Habsburgse regime in Holland en Zeeland in 1572 brak met de traditionele

¹⁾ Ordonnantie 12 juni 1556, M. Beyaert, 'De monsterverrollen: sleutel tot de reconstructie van het militaire leven in de tweede helft van de 16^e eeuw in de Zuidelijke Nederlanden', *Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis* 21 (1975) 161-184 en 253-274, aldaar 166-167. Plakkaten 4 april 1586 en 26 september 1590 in, Fr.Adr. van der Kemp, *Magazyn van stukken tot de militaire jurisdictie betrekkelijk I* (Utrecht 1783) 76-77, 124.

²⁾ Erik Swart, *Krijgsvolk. Militaire professionalisering en het ontstaan van het Staatse leger, 1568-1590* (Amsterdam 2006) 58-61.

³⁾ Duits: 'Malefizrecht' en 'Malefizprozeß', van het Latijnse 'maleficium': misdaad of toverij.

⁴⁾ Vgl. Hans-Michael Möller, *Das Regiment der Landsknechte. Untersuchungen zu Verfassung, Recht und Selbstverständnis in deutschen Söldnerheeren des 16. Jahrhunderts* (Wiesbaden 1976) 185-186, 216.

rechtspraak van zijn Nederduitse landsknechten en deze verving door krijgswaarden, waarin slechts officieren zitting hadden. Voor Oranje was het inperken van het wangedrag van zijn soldaten een halszaak. Het dreigde de broodnodige steun voor de Opstand van de toch al niet onverdeelde enthousiaste bevolking te ondermijnen. Voordat ik de belangrijke transformatie na 1572 weergeef, zal ik de ontwikkelingen tot aan de Opstand schetsen.

Karel V en Filips II

Tot 1547 berechttten Nederlandse stedelijke overheden alle vergrijpen die soldaten in garnizoenen pleegden. Dit deden zij op grond van hun privileges, die inhielden dat stedelijke rechters alle in hun rechtsgebied gepleegde delicten moesten behandelen. Dit veranderde met het plakkaat van 12 oktober 1547, dat de jurisdictie van stedelijke rechters in garnizoenen beperkte tot halsdelicten. Buiten de stad mochten zij ook andere vergrijpen doen vervolgen indien de overtreder geen bevelhebber of compagnie had.⁵⁾ Dit gaf aanleiding tot voortdurende competentiegeschillen die de Habsburgse regering in 1549 en 1552 nader regelde. Deze regelingen golden voor alle troepen die in de Nederlanden dienden, uitgezonderd de Hoogduiters die anders waarschijnlijk niet in de Nederlanden wilden dienen.⁶⁾

Loslopende en weggelopen soldaten kregen onder Karel V ook te maken met de naar Frans voorbeeld ingestelde ‘prevôts des maréchaux’. Deze provoosten waren aangesteld omdat de bevoegdheden van gewone justitiële functionarissen ophielden bij de grenzen van stad, heerlijkheid of provincie. Aanvankelijk was er slechts één die het hele land mocht doorkruisen en vergrijpen waarin de schuld duidelijk was zelf mocht berechten. In 1552 kreeg hij een assessor toegevoegd om zijn last te verlichten.⁷⁾ De vele oorlogen van Karel V zorgden voor zoveel problemen met soldaten in vooral de zuidelijke gewesten, dat hij ook afzonderlijke ‘prevôts des maréchaux’ in de provincies benoemde. In vreedstijd waren vooral vagebonden het doelwit van deze provoosten, die in de Zuidelijke Nederlanden een vast officie werden.⁸⁾ In de noordelijke gewesten hebben zij nooit bestaan.

Vanaf 1552 was een regimentsorganisatie standaard voor het Nederduitse voetvolk uit de Nederlanden. Dit had mede tot doel wangedrag van soldaten beter te kunnen bestrijden. De kolonels, onder wie Oranje, kregen opdracht ‘bon ordre et justice’ te houden. Zij kregen hiertoe net als hun Hoogduitse collega’s van Karel V de bevoegdheid als ‘Gerichtsherr’ over hun soldaten.⁹⁾ Voor de rechtspraak beschikte elke regiment over een juridische staf identiek aan die van de Hoogduitse landsknechten. Er was een provoost die de politiemacht vertegenwoordigde en boosdoeners moest aanpakken. De stockmeester (cipier) en zijn stockknechten verrichtten de eigenlijke arrestaties en bewaakten de gevangenen. De scherprechter viel ook onder de provoost.

⁵⁾ Plakkaat 1547, Van der Kemp, *Magazyn*, I, 12-24, aldaar 19-21. J.W. Wijn, *Het krijgswezen in den tijd van prins Maurits* (Utrecht 1934) 84-85.

⁶⁾ Alexandre Henne, *Histoire du Règne de Charles-Quint en Belgique III* (Brussel en Leipzig 1858) 210. A.L.P. de Robaulx de Soumoy, *Étude historique sur les tribunaux militaires en Belgique* (Brussel 1858) 36-38. Vgl. de ordonnantie van 2 juni 1555, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas (ROPB)*. J. Lameere ed. 2e reeks, VI (Brussel 1922) 468-469.

⁷⁾ Henne, *Histoire du Règne*, 205-206, 208. Robaulx, *Étude*, 30-31. Arnold Schillings, ‘Het officie van Raet-assesseur van den heere Provoost van den Hove en van den heere Drossart van Brabant’, in: *Miscellanea historica in honorem Leonis van der Essen* (Brussel en Parijs 1947) 483-489, aldaar 485-487.

⁸⁾ Robaulx, *Étude*, 26. Schillings, ‘Het officie’, 483, 489. Instructies voor ‘prevôts’ uit 1565-1596, Algemeen Rijksarchief, Brussel (ARAB), Audiëntie, inv. nr. 802, fol. 17-18, 19-20, 62-63v, 67-69v, 110-111.

⁹⁾ Reinhard Baumann, *Landsknechte. Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißigjährigen Krieg* (München 1994) 92, 104, 108. Möller, *Das Regiment*, 127-132, 205-208. Aanstelling Oranje 1552, de correspondentie van Willem van Oranje nr. 11244, 11-07-2007, URL: <http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/WVO/brief/11244> (hierna WVO). Henne, *Histoire du Règne*, 50-51. Robaulx de Soumoy, *Étude*, 17, 48.

Daarnaast had elk regiment een scholtis, een militaire schout, die als de kolonel besloot tot een rechtszaak, de rechtbank voorzat en tevens notaris van het regiment was. Hij beschikte over een gerechtsschrijver als secretaris en een gerechtswaiver als deurwaarder en bode.¹⁰⁾

De kolonel mocht in juridische kwesties naar eigen inzicht optreden. Hij kon overtredingen disciplinair afdoen, maar ook tot een proces besluiten. In het laatste geval liet hij een regimentsrechtbank formeren. Voor vergrijpen waarop een lijfstraf stond vond een strafproces plaats, anders een civiel proces. Dit onderscheid bestond in de Nederlanden ook buiten het leger. Het aantal civiele processen moet veel groter zijn geweest dan het aantal strafprocessen, maar hierover is maar weinig overgeleverd.¹¹⁾ Over het strafproces volgens malefijtsrecht is meer bekend. De scholtis zat zoals gezegd de rechtbank voor en de provoost functioneerde als aanklager. De bank bestond verder uit leden van de compagniesstaven; namens de gewone soldaten waren dit de door hen maandelijks verkozen zogenaamde ‘voerders’. Meestal voerden noch de provoost noch de aangeklaagde voor de rechtbank zelf het woord, maar hadden zij een ‘voerspraak’, een militair die voor hen als pleitbezorger optrad. Het proces vond plaats in het openbaar, in open lucht en duurde drie dagen.¹²⁾

Aangezien beide partijen hun standpunt konden verdedigen en schriftelijke getuigenissen overleveren, lijkt hier sprake te zijn van de zogenaamde ordinaire procedure. Deze kwam verder in de Nederlanden zelden voor. Gebruikelijk waren extraordinaire processen, waarbij de rechtbank na het vooronderzoek meteen een vonnis velde en de aangeklaagde zich niet mocht verdedigen. De verdachte was voorwerp van onderzoek en geen partij.¹³⁾ Dat Nederduitse soldaten hier een privilege genoten is niet verwonderlijk. De regimentsrechtspraak van de landsknechten verschafte hen medezeggenschap en meebeslissingsrecht. Dit manifesteerde zich duidelijk in de voerders die in de bank zitting namen, maar ook via de ‘Umstand’, de verzamelde soldaten die de zitting bijwoonden in vorm van een ‘Ringe’ rond de rechtbank. De kolonel mocht aanwezig zijn bij het proces en kon het vonnis casseren, maar moest terdege rekening houden met zijn manschappen.¹⁴⁾ In 1561 werd wel bepaald dat als ‘dat malefeyts recht toe besitten ongelegen ware’, de geformeerde rechtbank zonder proces een oordeel mochten vellen.¹⁵⁾

De regimentsrechtbanken waren zeker niet voldoende om wangedrag te beteugelen. In 1553 creëerde Karel V voor het leger te velde de ‘auditeur du camp’ en de ‘capitaine de justice du camp’. De eerste, mogelijk van Italiaanse oorsprong, was een rechtsgeleerde die de opperbevelhebber juridisch advies moest geven, betrokken was bij het inwinnen van informatie over delicten en indien kolonels in gebreke bleven zelf mocht optreden tegen boosdoeners. De tweede functioneerde als generaal provoost. Hij surveilleerde actief in de omgeving van het kamp, eventueel vergezeld door regimentsprovoosten. Soldaten die de ‘capitaine’ op heterdaad betrapte mocht hij zelf berechten en laten executeren. Andere gevallen moest hij aan de verantwoordelijke kolonel of de veldmaarschalk overdragen. Tijdens marsen volgde de ‘capitaine’ het leger om achterblijvers op te pakken. De veldmaarschalk was - net als in Engeland, Frankrijk en het

¹⁰⁾ Staf Oranje 1552, Koninklijk Huisarchief, Den Haag (KHA), A 11/X 3. Henne, *Histoire du Règne*, 52-53, 63. Möller, *Das Regiment*, 132-176.

¹¹⁾ Baumann, *Landsknechte*, 106. Möller, *Das Regiment*, 127-128, 189-197. J. Monballyu, ‘Het onderscheid tussen de civiele en de criminele en de ordinaire en de extraordinaire strafrechtspleging in het Vlaamse recht van de 16e eeuw’, in: H.A. Diederiks en H.W. Roodenburg ed., *Misdaad, zoen en straf. Aspecten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden* (Hilversum 1991) 120-132, aldaar 124-125.

¹²⁾ Möller, *Das Regiment*, 189-196, 208-215, 229-234. Baumann, *Landsknechte*, 106-107. Robaulx, *Étude*, 17, 20-21.

¹³⁾ Möller, *Das Regiment*, 193-196. Monballyu, ‘Het onderscheid’, 126-131, 132.

¹⁴⁾ Baumann, *Landsknechte*, 104-107. Möller, *Das Regiment*, 127, 129-132, 215-218.

¹⁵⁾ *ROPB* VIII, 143 (art. 11).

Duitse Rijk - het hoofd van de militaire justitie.¹⁶⁾ In 1555 formaliseerde Karel V voor het veldleger een krijgsraad voorgezeten door de veldmaarschalk, die voorheen slechts sporadisch had bestaan. De jurisdictie van deze krijgsraad is niet geheel duidelijk. Waarschijnlijk behandelde hij alleen (bepaalde) gevallen die door de ‘capitaine’ en de ‘prevôts des maréchaux’ waren opgepakt.¹⁷⁾

Het Waalse voetvolk, gerekruteerd in de Franstalige gewesten van de Nederlanden, was pas vanaf 1556 in regimenten geformeerd. Ook Waalse kolonels kregen juridische bevoegdheden en hadden de beschikking over een eigen provoost en beul. De aard van de rechtspraak hier is minder duidelijk. Waalse soldaten hadden wel recht op een proces, maar van ordinaire procedure en meebeslissingsrecht van de soldaten zal geen sprake geweest zijn.¹⁸⁾

Al deze pogingen om de militaire rechtspraak te verbeteren en misdaden van (voormalige) soldaten jegens de bevolking te bestrijden, hadden in de praktijk weinig effect. Hier van getuigen herhaaldelijke ordonnanties van de Habsburgse regering over rondtrekkende soldaten, vagebonden en desertie uit de jaren 1556-1559 en 1566-1567.¹⁹⁾

Oranje en Holland na 1572

De Nederduitse soldaten die vanaf 1572 in dienst van de opstandige Staten van Holland en Willem van Oranje vochten, namen hun traditionele rechtspraak op. Een voorbeeld uit Noord-Holland in 1573 staaft dit. Begin december vond in Alkmaar een volledig strafproces volgens het malefijtsrecht plaats tegen twee kapiteins en een luitenant, dat alle hierboven verhaalde kenmerken vertoonde. De provoost trad op als aanklager, de aangeklaagden hadden een ‘voorspraak’, de gewone soldaten kwamen schriftelijk op voor hun kapiteins en de verdediging liet meer dan vijftien getuigen opdraven. Het proces duurde drie dagen (2-4 december) en vond ‘openbaerlick’ plaats. De kolonel over de compagnieën in de stad bracht na de vrijspraak van de verdachten nieuwe bezwarende getuigenissen naar voren. Maar niemand sloeg hierop acht en het vonnis bleef staan. De macht van de kolonel - en de overheid - in dit soort rechtsspraak had duidelijk zijn grenzen.²⁰⁾

Maar in Zuid-Holland was van de traditionele rechtspraak geen sprake meer. Onder Oranje verdween in 1573-1574 de hele corporatieve landsknechtenorganisatie. Hij gaf de militaire justitie in handen van de kapiteins, die daders naar eigen goeddunken mochten straffen. In garnizoenen moesten de kapiteins in geval van overtredingen in het huis van de gouverneur bijeenkomen om vonnis te geven. Regimentsstaven hadden voortaan nog wel een provoost, maar de scholtis en zijn staf waren verdwenen. Gewone soldaten waren voortaan duidelijk uitgesloten. De Unie van Utrecht, het militaire bondgenootschap van 1579 dat later als een soort grondwet van de Republiek zou gaan fungeren, nam al deze wijzigingen over.²¹⁾

¹⁶⁾ Henne, *Histoire du Règne*, 217-219. Robaulx, *Étude*, 39-41, 42-45. Swart, *Krijgsvolk*, 94. Lazarus von Schwendi, ‘Kriegs Diskurs’ (1577) in: Eugen von Frauenholz ed., *Lazarus von Schwendi. Der erste deutsche Verkünder der allgemeinen Wehrpflicht* (Hamburg 1939) 192-287, aldaar 268-269. *Giornali del Principe d’Orange nelle guerre d’Italia dal 1526 al 1530 (sacco di Roma - guerra di Napoli - assedio di Firenze)*. A.D. Pierrugues ed. (Florence 1897) 70.

¹⁷⁾ Robaulx, *Étude*, 24, 47-48. Henne, *Histoire du Règne*, 206-207, 211.

¹⁸⁾ Robaulx, *Étude*, 23, 48-49. Henne, *Histoire du Règne*, 50-51, 53, 206. Swart, *Krijgsvolk*, 95.

¹⁹⁾ Beyaert, ‘De monsterrollen’, 167 (noot 33).

²⁰⁾ Swart, *Krijgsvolk*, 95-96. Pieter Bor, *Oorsprong, begin, ende vervolgh der Nederlandsche oorlogen* (4e druk; Amsterdam, 1679-1684), boek VI, 457-459.

²¹⁾ Artikelbrief 6 augustus 1573, L.M. Rollin-Couquerque, ‘Oude strafwetpleging voor ons krijgsvolk te lande 1572-1705’, *Militair-rechtelijk tijdschrift* 38 (1942-1943) 91-182 en 375-380, aldaar 379-380. Artikelbrief 19 mei 1574, WVO 11450. Ordonnantie 23 januari 1578, WVO 12573. Artikelbrief zelfde datum, WVO 11016. Ordonnantie 28 februari 1579, KHA, A 11/XII 5. Swart, *Krijgsvolk*, 61-64.

De reden voor het verdwijnen van de traditionele militaire rechtspraak is evident; de toestand van de rechtshandhaving in Zuid-Holland was abominabel. Oranje zelf schetste in augustus 1573 een dramatisch beeld van het platteland, waar naast gedeserteerde soldaten, vagebonden, straatrovers, moordenaars, afpersers en brandstichters vrijelijk hun gang konden gaan. De civiele magistraten lieten na hiertegen op te treden. Ook in sommige steden was sprake van omvangrijke wetteloosheid. Onder andere het stadsbestuur van Leiden klaagde hierover. De burgers aldaar dreigden te vluchten of de wapens op te nemen tegen Oranjes garnizoen.²²⁾ Het wangedrag van de soldaten dreigde dus de morele en economische steun voor de prins, wiens positie uiterst benard was, te ondermijnen.

Oranje poogde de situatie verder te verbeteren door provoosten aan te stellen met verregaande bevoegdheden om zaken zelf af te handelen; een proces was niet nodig. Daarnaast kreeg elke garnizoensstad een sergeant-majoor (wachtmeester), die mede tot taak had te waken over het gedrag van de soldaten. In 1573-1574 had Oranje hen zelfs het inwinnen van informatie over misdaden in voorbereiding op aanklachten toebedeeld, maar hier was tegen 1578 geen sprake meer van.²³⁾

Militair historicus J.W. Wijn constateerde reeds in 1934 de verdwijning van de traditionele rechtspraak van de Nederduitse soldaten en suggereerde in dit verband een overgang van accusatoire naar inquisitoire rechtspraak.²⁴⁾ Dit is echter onjuist. In de accusatoire rechtspraak hing strafvervolgning af van het slachtoffer of zijn familie; zij stonden in voor de vervolging van een misdrijf. Maar hiervan was in de zestiende eeuw in de Nederlanden zo goed als geen sprake meer. Zowel de ordinaire als de extraordinaire procedure waren inquisitoir van aard. Hierin liet de overheid informatie inwinnen over misdaden en een aanklacht formuleren.²⁵⁾ Dit werk deden in de strijdkrachten gewoonlijk de provoosten. Wel verloren de Nederduitse soldaten in Holland en Zeeland met het verdwijnen van het malefijtsrecht het recht op de ordinaire procedure. Voor debat en verdediging van de verdachte bestond geen mogelijkheid meer.²⁶⁾ De openbaarheid was vrijwel zeker ook verdwenen. De soldaat werd in deze ontwikkeling in grotere mate van subject tot object van rechtspleging.

Over welke vergrijpen de kapiteins zelf recht mochten spreken bestond onenigheid. Het Hof van Holland, het hoogste rechtsorgaan van het gewest, wilde aanvankelijk helemaal niets weten van een afzonderlijke militaire jurisdictie. Het claimde in 1573 van oudsher alle misdaden in Holland te mogen berechten. Dit was niet alleen in strijd met de ordonnantie van 1547, maar ook met de hertog van Alva's ordonnantie op de criminele justitie uit 1570, die ook in Holland en Zeeland van kracht was. De koninklijke landvoogd en opperbevelhebber had hierin de militaire jurisdictie zelfs uitgebreid. Deze omvatte nu alle door militairen bedreven delicten, behalve misdaden begaan vóór indiensttreding en halsdelicten buiten het garnizoen gepleegd.²⁷⁾ De claim van het Hof was niet alleen onjuist maar ook onrealistisch, gezien de hoeveelheid zaken die het zou moeten behandelen. Bovendien was Oranje het er niet mee eens. In 1575-1576 werd hem expliciet het handhaven van de militaire discipline en het bestraffen van overtreders opgedragen. Uiterlijk september 1576 erkenden de Staten

²²⁾ Aanstellingen provoosten, 28 mei en 17 augustus 1573, WVO 2617 en 1612. Leiden aan Oranje, 23 augustus en 2 september 1573, WVO 4722-4723.

²³⁾ Aanstellingen provoosten 1574, WVO 2613, 2617-1618. Aanstelling sergeant-majoor te Rotterdam, 6 oktober 1574, WVO 2783. Artikelbrief 1574, WVO 11450. Krijgsartikelen 1578, WVO 11016.

²⁴⁾ Wijn, *Het krijgswezen*, 92-94, 95, 100.

²⁵⁾ Monballyu, 'Het onderscheid', 121, 123, 125-126.

²⁶⁾ Artikelbrief 19 mei 1574, WVO 11450. Monballyu, 'Het onderscheid', 131-132.

²⁷⁾ Van der Kemp, *Magazyn*, I, x-xii, 29-33. Van der Kemp, *Magazyn*, VIII, Aenhangzel, x-xii. Wijn, *Het krijgswezen*, 88.

van Holland expliciet de militaire rechtspraak, maar beperkter dan voorheen. Het betrof slechts delicten die ‘sua natura’ geheel militair waren of door militairen onderling waren begaan. Mouterij, vechtpartijen tussen compagnieën, verraad en soortgelijke delicten die een gevaar vormden voor de algemene orde vielen onder Oranje, het Hof van Holland en de gedeputeerden van de Staten.²⁸⁾

Er bleef desondanks veel ruimte voor meningsverschillen tussen burgers en militairen over de rechtsbevoegdheid. In de praktijk was het persoonlijk gezag van Oranje van groot gewicht.²⁹⁾ Na diens dood in juli 1584 konden de Staten van Holland in hoge mate hun macht doen gelden. Dat in augustus 1584 de jurisdictie over alle militairen was opgedragen aan een nieuwe Raad van State, veranderde hier niets aan. Regelmatig botsten het civiele en het militaire gezag over de grenzen van hun respectievelijke rechtspraak, hetgeen in ieder geval tot in de jaren 1590 voortduurde.³⁰⁾

De Staten-Generaal vanaf 1576

Eind 1576 brachten de Staten-Generaal eigen troepen op de been, ter bestrijding van zowel muitende Spaanse soldaten als Oranjes rebellen. Voor hun veldleger stelden zij onmiddellijk een ‘auditeur’ en ‘capitaine de justice’ aan. Het koninklijke leger in de Nederlanden, dat meestal het Spaanse leger wordt genoemd, volgde hierin pas onder de prins van Parma in 1578.³¹⁾ Het is onduidelijk of de Nederduitse eenheden van de Staten-Generaal aanvankelijk het malefijtsrecht hanteerden. In de resoluties van de Staten-Generaal worden nooit scholtissen genoemd, zodat de militaire rechtspraak vrijwel zeker de Hollandse ontwikkelingen volgde. Dit was wellicht door toedoen van Oranje die in 1577-1578 veel invloed in dit orgaan wist te verwerven.³²⁾

De Staatse veldmaarschalk bleef net als zijn Habsburgse voorgangers hoofd van de militaire justitie. Vanaf 1581 was dit Joost de Zoete de Lake, heer van Villers, die bijvoorbeeld in juli 1588 opdracht kreeg een geschil tussen twee officieren te onderzoeken, die ‘den zelve Heer Marschalk en Krygsrade’ vervolgens moesten berechten.³³⁾ Dit laatste wijst erop dat de veldmaarschalk ook voorzitter bleef van de krijgsraad te velde zoals die in 1555 door Karel V was geformaliseerd.

Eind jaren 1580 leidden politieke omstandigheden tot een aantal veranderingen in de militaire justitie. Villers sneuvelde in 1589 en er kwam geen nieuwe veldmaarschalk. Graaf Maurits van Nassau - zoon van Oranje en sedert 1585 stadhouder van Holland en Zeeland

²⁸⁾ Van der Kemp, *Magazyn*, I, x-xii, 29-33, 35-36. Van der Kemp, *Magazyn*, VIII, Aenhangzel, x-xii. Wijn, *Het krijgswezen*, 88. *Resolutiën van de Heeren Staten van Hollandt en Westvrieslandt*, 18 mei 1575, 28 april 1576. K.W. Swart, *Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584* (Den Haag 1994) 99.

²⁹⁾ Oranje aan Hof van Holland, 5 februari 1584, WVO 9754. Antwoord van het Hof, 28 februari 1584, WVO 9759. Oranje aan Hof, 26 april 1584, WVO 9799. Antwoord van Hof, 9 mei 1584, WVO 9800.

³⁰⁾ Instructie Raad van State, 18 augustus 1584, Van der Kemp, *Magazyn*, I, 53-54. Extracten resoluties Zeeland, 28 februari, I, 6, 7 maart 1585, Ibidem, 54-56. Leiden 1587, Ibidem, VIII, Aenhangzel, xiv-xvii. Jaren 1590, Ibidem, I, 133-143, 144-145, 148-155, 158. F.G. Oosterhoff, *Leicester and the Netherlands, 1586-1587* (Utrecht 1988) 183.

³¹⁾ *Resolutiën der Staten-Generaal van 1576 tot 1607* (RSG). N. Japikse ed. I (Den Haag 1915) 93, 102, 103, 351, 378; II, 168, 174, 229; III, 99; IV, 72-73, 78, 154; V, 219, 220. Robaulx, *Étude*, 63, 145-147, 156, 172-173.

³²⁾ Vgl. de door Oranje opgestelde ‘Estat estant trouve necessaire pour le maintienement des affaires publiques et pour tenir bon ordre et discipline entre les gens de guerre...’, vermoedelijk 1578, KHA, A 11/XII 5.

³³⁾ ‘Memorie over de militia van den staat, toegeschreven aan S. van Slingeland’, Van der Kemp, *Magazyn*, III, 115. Swart, *Krijgsvolk*, 101.

- nam de gelegenheid waar diens bevoegdheden inzake militaire justitie grotendeels over te nemen. Hij liet zich alle militaire vonnissen toesturen en hield zich het recht voor deze te herzien of terug te sturen. De krijgsraad te velde diende hem hierin als adviesorgaan. Na 1590 institutionaliseerde deze krijgsraad en zetelde in Den Haag als er geen leger te velde was. Als Hoge Krijgsraad bleef dit college permanent hier gevestigd.³⁴⁾ Het kreeg in plaats van de veldmaarschalk weliswaar een nieuwe voorzitter, maar deze was duidelijk ondergeschikt aan Maurits. De jonge graaf, die nog geen militaire reputatie had om zijn gezag te schragen, poogde zo zijn macht en invloed over het leger te vergroten. De Raad van State, die in de nieuwe instructie van april 1588 hernieuwd de rechtspraak over het krijgsvolk was opgedragen, werd naar het tweede plan verdrongen.³⁵⁾

De Staatse 'auditeur du camp', in 1586 nog gedocumenteerd, verdween. De advocaat-fiscaal, vanaf oktober 1588 de 'licentiaet in de rechten' Anthonis Duyck, nam diens functie over en fungeerde als aanklager bij de krijgsraad te velde. Duyck ontving zijn gage van het gewest Holland. De 'capitaine de justice' bleef als provoost-generaal van het leger voortbestaan.³⁶⁾ De provoosten verbonden aan garnizoenen behielden eind jaren 1580 hun rol als aanklagers, maar moesten toenemend juridisch geschoolde burgers naast zich dulden in vorm van plaatselijke auditeurs-militair. Dit culmineerde in een door de Raad van State in 1600 uitgevaardigde instructie. Hierin kregen lokale auditeurs de rol van openbaar aanklager, adviseur en secretaris voor de garnizoenskrijgsraden toebedeeld. Deze instructie, waarschijnlijk een gevolg van ontevredenheid van de burgers over de kwaliteit en aard van de militaire rechtspraak en de handhaving van de discipline in garnizoensplaatsen in de jaren 1590, was de opmaat voor een netwerk van lokale auditeurs-militair die elk een district bedienden.³⁷⁾ De provoosten bleef slechts het eigenlijke politiewerk en de zorg voor de uitvoering van vonnissen.

Het koninklijke leger dat in de jaren 1567-1573 onder de hertog van Alva opereerde, volgde bestaande Habsburgse bepalingen inzake de militaire rechtspraak en nieuwe die door de hertog en zijn opvolgers werden opgesteld. Het lijkt erop dat Alva voor het veldleger geen 'auditeur' en 'capitaine de justice' had aangesteld. De afzonderlijke regimenten spraken op traditionele wijze recht. De Nederduitse regimenten van de baron van Hierges en de graaf van Megen beschikten hiertoe over de gebruikelijke scholtis en provoost.³⁸⁾ De andere regimenten en tercio's hadden een eigen provoost. Maar deze juridische structuur was niet opgewassen tegen enorme betalingsachterstanden en andere grieven van soldaten

³⁴⁾ M.L. Dorreboom, 'Gelijk hij gecondamneert word mits deezen'. *Militaire strafrechtspleging bij het krijgsvolk te lande, 1700-1795* (Amsterdam 2000) 75-76. Wijn, *Het krijgswezen*, 90, 114-115.

³⁵⁾ Commissieboek Raad van State 1591-1599, NA, Raad van State 1580-1795, nr. 1525, fol. 156-156v. Wijn, *Het krijgswezen*, 90-91.

³⁶⁾ R. Fruin ed., 'Jaarboek van Splinter Helmich, soldaat en later hopman in dienst van den lande, van 1572 tot 1589', *Kroniek van het Historisch Genootschap* 31 (1875) 159-281, aldaar 272-273. RSG IV, 72-73. Commissieboek 1588-1591, NA, Raad van State, nr. 1524, fol. 10-10v, 13-13v, 41-42. Wijn, *Het krijgswezen*, 97. Commissieboek Raad van State 1591-1599, NA, Raad van State, nr. 1525, fol. 32-32v.

³⁷⁾ Wijn, *Het krijgswezen*, 97-98, 100. Instructie provoosten, 20 maart 1591, *Recueil van verscheide Placaaten, Ordonnantien, Resolutien, Instructien, Ordres en Lysten, betreffende de saaken van den Oorlog te lande en te water* I (Den Haag z.j.) nr. 22 (art. 2). Instructie auditeurs, 16 juni 1600, *Recueil* I, nr. 20 (art. 2). Het commissieboek over 1600-1640, NA, Raad van State, nr. 1626 is zoek, maar de index hierop toont vele aanstellingen voor auditeurs.

³⁸⁾ Robaulx, *Étude*, 60-61, 63. Regimenten Hierges en Megen, 16 november 1578, Nationaal Archief, Den Haag, Kamer der Beden der Generaliteit 1576-1581, inv. nr. 31. Fernando Javier González de León, *The road to Rocroi: the Duke of Alba, the Count Duke of Olivares and the high command of the Spanish Army of Flanders in the Eighty Years War, 1567-1659* (Proefschrift Johns Hopkins University, Baltimore 1992) 73.

die leidden tot wangedrag jegens de bevolking en mouterij, met als dieptepunt de grote mouterij en plundering van Antwerpen in 1576.³⁹⁾

Het is mogelijk dat bij de aanstelling van lokale auditeurs voor het Staatse leger het koninklijke leger als voorbeeld had gefungeerd. Vanaf 1580 had de prins – na 1586 hertog – van Parma aan alle regimenten, tercio's en garnizoenen een auditeur toegevoegd. In mei 1587 codificeerde de hertog de nieuwe militaire rechtspraak van zijn leger. Nieuw was dat Parma de rechtspraak uit handen van zijn kolonels en kapiteins had genomen. Zijn auditeurs waren namelijk, in tegenstelling tot hun latere Staatse tegenhangers, volwaardige militaire rechters.⁴⁰⁾ Parma liet echter een belangrijke uitzondering bestaan: zowel de Hoog- als Nederduitse troepen behielden hun traditionele rechtspraak. Wel bepaalde hij dat in civiele zaken tegen Duitsers burgers en niet-Duitse militairen die vonden dat zij geen recht hadden gekregen van de regimentsrechtbank, beroep mochten aantekenen bij de veldmaarschalk of de auditeur-generaal.⁴¹⁾

Aan de zijde van de opstandige gewesten bleef Oranjes besluit uit 1573-1574 om de rechtspraak over zijn soldaten aan de kapiteins op te dragen gehandhaafd. Het relevante artikel 65 van de Staatse krijgswet van 1590 komt zeer sterk overeen met Oranjes bepaling uit 1574. Beide maken duidelijk dat de extraordinaire procedure standaard was. Een verschil was dat in 1590 naast kapiteins ook luitenants en vaandrigs expliciet genoemd werden als mogelijke rechters.⁴²⁾ Artikel 65 vormde de grondslag voor de garnizoenskrijgsraden die onder de Republiek in geval van vergrijpen moesten worden samengesteld. Maar in deze gedecentraliseerde staat vonden deze krijgswetraden niet onmiddellijk overal ingang. De oostelijke en noordelijke gewesten hielden langer vast aan de oude tradities of restanten daarvan.

Gelre, Friesland en Groningen

In het hertogdom Gelre bleef de landsknechtenrechtspraak gedurende de jaren 1580 en 1590 bestaan, zij het dat de door Holland gedomineerde centrale regeringsorganen grotere invloed verwierven. Vanaf 1582 was Georg Wachtmeister scholtis van het regiment van de Gelderse stadhouders. In 1594 volgde Gerrit van Remunt hem op. Het gebruik van het malefijtsrecht blijkt uit de aanstellingen van deze twee functionarissen en is ook in de praktijk voor de jaren 1580 gedocumenteerd. Vanaf 1589 benadrukte de Raad van State echter zijn gezag over de scholtis en de rechtsgeldigheid van zijn eigen regelingen over de krijgswetdiscipline naast het malefijtsrecht. Uiterlijk in 1606 waren in Gelre onder Hollandse invloed garnizoenskrijgsraden actief en lijkt de traditionele rechtspraak definitief begraven.⁴³⁾

³⁹⁾ Geoffrey Parker, *The Army of Flanders and the Spanish Road. The logistics of Spanish victory and defeat in the Low Countries' wars* (2e druk; Cambridge etc. 2004) 168-173, 233-235.

⁴⁰⁾ Roger Aubert, 'Les débuts de la surintendance de la justice militaire dans les Pays-Bas espagnols', in: *Miscellanea historica*, 491-505, aldaar 491-493. Lucienne Van Meerbeeck, *Inventaire des Archives des tribunaux militaires* (Gembloers 1939) 7-8, 9-13. *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden II* (Brussel 1994) 903. Edict 1587, Koninklijke Bibliotheek, Brussel (KBB), Handschriften, nr. 12622-12631, fol. 148-163.

⁴¹⁾ Vgl. Parker, *The Army of Flanders*, 134, 169-170 en Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, Gouverneur-Général des Pays-Bas (1545-1592) II* (Brussel 1934) 321 en V, 30. Edict 1587, KBB, Handschriften, nr. 12622-12631, fol. 160-160v (art. 35).

⁴²⁾ Krijgswetartikelen 1574, WVO 11450. Artikelen 1590, Wijn, *Het krijgswet*, 556. Swart, *Krijgswet*, 103.

⁴³⁾ Commissie Wachtmeister 1582, NA, Raad van State 1580-1795, nr. 1523, fol. 68-68v. Gelderse stadhouder aan kapiteins, 9 oktober 1583, Huisarchief Bergh, 's-Heerenberg, nr. 374 (brief 7980). 'Puncte' rechtsdag, ARAB, Handschriften, nr. 2841, fol. 363-365v. Commissie Wachtmeister 1589, NA, Raad van State, nr. 1524, fol. 62-62v. Commissie Remunt 1594, NA, Raad van State, nr. 1525, fol. 73-74. Garnizoenskrijgswet van Doesburg 1606, Gelders Archief, Archief van de Staten van het Kwartier Zutphen, nr. 128. Vgl. Dorreboom, 'Gelre', 66-67.

Friesland had tot 1775 een eigen Krijggerecht, dat in de jaren 1580 was ontstaan en niets anders was dan een geïnstitutionaliseerde regimentsrechtbank naar landsknechtenmodel. Het Gerecht zetelde vanaf 1596 permanent te Leeuwarden en was traditioneel samengesteld met een scholtis (Gerechtsschout) als voorzitter, een gerechtswifel (weibel) en een gerechtsschrijver (secretaris). De provoost bleef in Friesland aanklager; auditeurs-militair kwamen hier niet voor. Voor strafprocessen bleef de ordinaire procedure bewaard.⁴⁴⁾ Wel duurden rechtszaken nog maar een dag en niet meer drie dagen. Bovendien viel het Krijggerecht onder gezag van Gedeputeerde Staten van Friesland die alle functionarissen benoemden. De stadhouder kon hier nog invloed op uitoefenen maar het recht om als kolonel van het Friese regiment de regimentsrechtbank zelfstandig te benoemen was hij kwijt. De Raad van State in Den Haag kwam er geheel niet aan te pas. Alle functionarissen van het Krijggerecht waren nu burgers en meestal juristen.⁴⁵⁾

Het Gerecht omvatte ook twee assessoren die in civiele zaken samen met de Gerechtsschout als rechter optraden. Als beroepsinstantie hierin dienden Gedeputeerde Staten en niet de Hoge Krijgsraad in Den Haag. In strafzaken bestond geen beroepsmogelijkheid, maar de stadhouder moest het vonnis goedkeuren, een restant van zijn oude bevoegdheden als kolonel van het regiment. Het Krijggerecht deed voor strafprocessen het voorbereidende werk waarna een krijgsraad ('Malefeytses Camergerecht') werd geformeerd, waarin naast de leden van het Gerecht officieren zitting hadden. Ruzie over de afbakening van de militaire jurisdictie bestond ook hier. Het Hof van Friesland wenste de reikwijdte van het Krijggerecht zoveel mogelijk te beperken. Tot 1753 had het Hof het recht om niet-militaire delicten te berechten als ze de vervolging eerder opnamen dan het Krijggerecht.⁴⁶⁾

Groningen kreeg in 1594 een Krijggerecht, na de inname van de stad door Staatse troepen. Het personeel en functioneren hiervan waren vrijwel identiek aan dat van Friesland. De Staten van Groningen benoemden alle functies, maar de 'Gerechtsscholtis', zoals hij hier heette, ontving ook een akte van aanstelling van de Raad van State. Hierin claimde de Raad hetzelfde gezag dat hij vanaf 1589 Gelre had. In de praktijk had hij echter nauwelijks invloed in Groningen.⁴⁷⁾ Tot 1700 waren Gedeputeerde Staten beroepsinstantie in civiele zaken die meer dan honderd gulden betroffen. In strafprocessen was geen appèl mogelijk, wel konden de Staten het vonnis opschorten. De stadhouder was in Groningen blijkbaar geheel niet betrokken bij de militaire rechtspraak. Strijd om de jurisdictie bestond over de competentie in strafzaken en over het appèl in civiele zaken. Het bestuur van de stad Groningen toonde soms erg weinig respect voor het Krijggerecht en was dan niet te beroerd om zich zelfs zuiver militaire delicten toe te eigenen.⁴⁸⁾

Het Groningse Krijggerecht functioneerde vanaf 1749 niet meer. Vanaf dat jaar had ook Groningen een garnizoenskrijgsraad met een auditeur-militair als aanklager en secretaris. Friesland volgde tenslotte in 1775 en daarmee waren de laatste resten van de landsknech-

⁴⁴⁾ A.G. Bosch en A.P. van Nienes, 'Het Krijggerecht der Friese en Nassause Regimenten (circa 1583-1775)', *Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* 3 (2001) 233-249, aldaar 233-236, 238-242, 243. Vgl. H.L. Wichers, *Verklaring van het Tractaat van de Reductie van de stad Groningen aan de Unie van Utrecht* II (Groningen 1796) 261-262. L. Mulder, 'Eene bijdrage tot de kennis der militaire regtspleging in het laatst der 16^e eeuw', *Het vaandel* 2^e reeks, 2 (1861-1862) 46-62, aldaar 50-51 en 58-59.

⁴⁵⁾ Bosch en Van Nienes, 'Het Krijggerecht', 236-238, 241-242. Mulder, 'Eene bijdrage', 50-51, 58-59.

⁴⁶⁾ Bosch en Van Nienes, 'Het Krijggerecht', 236-239, 240, 242-248.

⁴⁷⁾ Ibidem, 234. Wichers, *Verklaring* II, 262-263, 264-265, 266-267. Aanstelling 'Gerechtsscholtis', NA, Raad van State, nr. 1525, fol. 122-122v. Swart, *Krijgsvolk*, 105-106.

⁴⁸⁾ *Ordonnantie, Op de forme van procederen in Civile en Criminale saecken, met den Taux. voor Het Crijchs Gerecht binnen Groeningen*, 1627, in: Groninger Archieven, Staten van Stad en Lande, nr. 482. Wichers, *Verklaring* II, 263-266, 268, 270.

tenrechtspraak in de Nederlanden verdwenen. Hoewel beide gewesten dus tot in de achttiende eeuw militaire rechtbanken bezaten die buiten de hiërarchie van garnizoenskrijgsraden in de rest van de Nederlanden stonden, golden de krijgsgereguleeringen van 1590, die tot 1799 dienst deden, voor al het Staatse krijgsvolk. Deze waren ook in Groningen en Friesland de wettelijke grondslag voor strafprocessen, zodat er ondanks de verschillen toch sprake was van een zekere eenheid in de militaire rechtspraak voor de gehele Republiek.⁴⁹⁾

Conclusie

De boven geschetste transformatie van de militaire rechtspraak in de Nederlanden past in een proces van geleidelijke staatsvorming, waarbij de overheid poogde haar macht uit te breiden over de troepen die ze in dienst had genomen. De drijfveer was de behoefte om het wangedrag van de krijgslieden in te perken; voortdurende klachten van burgers en boeren instigeerden een streven naar betere discipline en controle. Dit proces was in ieder geval in de jaren 1550 reeds begonnen onder Karel V en Filips II, maar versnelde na 1572 in de opstandige provincies. Voor Willem van Oranje was de behoefte aan beter controleerbare en gedisciplineerde soldaten acuut. Het slechte gedrag van zijn soldaten dreigde de steun voor zijn zaak en de wil en mogelijkheid om deze te financieren te ondermijnen. Oranje schafte de landsknechtensysteem met bijbehorende rechtspraak, dat een sterk corporatief karakter had en was gebaseerd op keizerlijk malefijtsrecht, volledig af. Hij gaf de rechtspraak uitsluitend in handen van officieren, waarmee de prins de basis legde voor de garnizoenskrijgsraden zoals die tot het einde van de Republiek in 1795 bestonden. De ordinaire procedure in strafprocessen, waarin verdachten recht hadden op een weerwoord en verdediging en die buiten het leger allang zeldzaam was geworden, verdween nu ook hier. Boven de garnizoenskrijgsraden stond de Hoge Krijgsraad, die uit de in 1555 door Karel V geformaliseerde krijgsraad te velde was voortgekomen.

De behoefte het wangedrag van de soldaten te beteugelen verklaart ook waarom na 1550 juridische geschoolde burgers een steeds grotere rol in de militaire rechtspraak gingen spelen. Dit begon in de Nederlanden in 1553 met de 'auditeur du camp' en zette onder Parma in de jaren 1580 in het koninklijke leger door. Het gewest Holland, dat in de loop van de jaren 1580 toenemend de centrale instituties domineerde, was zonder twijfel de drijvende kracht achter de juridisering en professionalisering van de militaire rechtspraak die in het gebied van de Republiek plaatsvond. Vanaf 1600 was de functie van aanklager bij de garnizoenskrijgsraden ontnomen aan de militairen en aan plaatselijke auditeurs opgedragen.

In de oostelijke en noordelijke provincies van de Republiek bleven oude tradities langer bewaard. Friesland en Groningen behielden tot in de achttiende eeuw geïnstitutionaliseerde regimentsrechtbanken naar model van de landsknechten. Deze bestonden echter uit door Gedeputeerde Staten benoemde burgers en niet meer uit militairen. De ordinaire procedure bleef in deze gewesten wel gehandhaafd. De reden hiervoor is dat terwijl Holland met Brabant en Vlaanderen tot de kerngewesten van de Habsburgse Nederlanden behoorde, Friesland en de Oostelijke Nederlanden nauwer aan Westfalen waren verbonden en zich hevig en met succes verzetten tegen verdere integratie. De 'verrechtelijking' was in de kerngewesten veel verder voortgeschreden. Daarbuiten hielden gewonterechtelijke structuren beter stand.⁵⁰⁾

De opstandige Nederlanden liepen in de geschetste ontwikkelingen voorop. Een goe-

⁴⁹⁾ Bosch en Van Nienes, 'Het Krijggerecht', 236, 243. Wichers, *Verklaring II*, 269, 271-272.

⁵⁰⁾ Hugo de Schepper, *'Belgium Nostrum' 1500-1650. Over integratie en desintegratie van het Nederland* (Antwerpen 1987) 10, 12, 16-17. F. Postma, 'De mislukte missie van mr. Maarten van Naarden als luitenant-stadhouder van Stad en Lande 1541-1557', *BMGN* 120 (2005) 1-27, aldaar 26-27.

de vergelijking is mogelijk met het Duitse Rijk, waar de landsknechtenrechtspraak ook gangbaar was. Hier vervulden vanaf circa 1600 niet meer militairen maar rechtsgeleerden de positie van scholtis. Daarna verdwenen tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) de regimentsrechtbanken. Ter vervanging ontstonden krijgsraden voorgezeten door een juridisch geschoold auditeur en gedomineerd door officieren.⁵¹⁾ De snellere ontwikkelingen in de Republiek weerspiegelen het enorme belang van met name de Hollandse steden in de Opstand; zij waren de ruggengraat en financiers van de strijd en hadden de politieke en maatschappelijke macht om veranderingen af te dwingen.

⁵¹⁾ Peter Burschel, *Söldner im Nordwestdeutschland des 16. und 17. Jahrhunderts. Sozialgeschichtliche Studien* (Göttingen 1994) 143-145. Baumann, *Landsknechte*, 210.

De rechterlijke bevoegdheid bij deelneming van een militair aan het strafbare feit van een niet-militair

door

MR. G.F. WALGEMOED

Inleiding

In de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden was de bevoegdheid van krijgsraden om over door militairen gepleegde delicten te oordelen bepaald geen uitgemaakte zaak. Er was geregeld strijd tussen de lokale civiele justitie en de stadhouders over de berechting van commune delicten. In de achttiende eeuw werd het voortbestaan van een afzonderlijke militaire justitie onderdeel van de strijd tussen Patriotten en Prinsgezinden. Na de Bataafse Revolutie van 1795 kozen de leden van de Nationale Vergadering voor een beperkte bevoegdheid: krijgsraden mochten alleen oordelen over militaire delicten.

Onder koning Lodewijk Napoleon werden de fundamenteen gelegd voor het systeem dat nadien zou gelden: de militaire rechter werd bevoegd aangaande alle delicten door militairen begaan, militaire en commune.¹⁾ Op deze algemene bevoegdheid hebben verschillende uitzonderingen bestaan. Zo mochten krijgsraden tot 1991 niet oordelen over belastingstrafzaken.²⁾ Van 1991 tot 2000 was het de militaire strafrechter buiten tijd van oorlog niet toegestaan economische delicten te berechten.³⁾ In deze bijdrage staat een nu nog bestaande uitzondering op de bevoegdheid van de militaire rechter centraal.

Een uitzondering die al bijna twee eeuwen geldt, betreft de bevoegdheid te oordelen over strafbare feiten die een militair tezamen met een niet-militair heeft begaan. Sedert 1991 is in art. 4 van de Wet militaire strafrechtspraak een regeling gegeven voor het geval van deelneming door een militair aan het strafbare feit van een niet-militair. De hoofdregel van art. 4 houdt in dat een militair die samen met een niet-militair – iemand die niet valt onder de rechtsmacht van de militaire strafrechter – een commune delict begaat, bij voorkeur niet naar de militaire kamer van de rechtbank te Arnhem wordt verwezen, maar met zijn compaan terecht staat voor de commune strafrechter die op grond van het Wetboek van Strafvordering bevoegd is.⁴⁾

In deze beschouwing wordt nagegaan waar de regel die nu in art. 4 is opgenomen vandaan komt. Sinds wanneer geldt zij voor Nederlandse militairen en wat zijn de redenen voor deze uitzondering geweest?

Vóór 1814

In de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden is er geen behoorlijke algemene regeling voor de militaire rechtsmacht en de militair-rechterlijke organisatie tot stand gekomen. Een uitvoerig beschreven strafzaak uit de achttiende eeuw, die tegen vaandrig J.F. de Witte, kan geplaatst worden in het perspectief van strafbaar handelen door een militair en een burger gezamenlijk. De Witte werd in 1782 tijdens de Vierde Engelse Oorlog be-

¹⁾ Zie G.F. Walgemoed, 'De bevoegdheid van de militaire strafrechter. Het einde van 't Gedrogt der ongelimiteerde jurisdictie, in: M.M. Dolman, P.D. Duyx en H.G. van der Wilt (red.), Geleerde lessen. Liber amicorum Simon Stolwijk, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2007, p. 259-271.

²⁾ Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande, Stb. 1815, 26, art. 13 en Invoeringswet Militair Straf- en Tucht recht, Wet van 21 juli 1921, Stb. 841, art. 79.

³⁾ Wet militaire strafrechtspraak, Rijkswet van 14 juni 1990, Stb. 370, art. 2, lid 4 (oud).

⁴⁾ Zie voor een uitgebreide toelichting: Van den Bosch c.s., Militair straf- en tucht recht, band 1, Wet militaire strafrechtspraak, art. 4.

schuldigd van verraad van een geschutsbatterij bij Goedereede. Hij zou tot dit verraad zijn overgehaald door een zekere Van Brakel. Veelal wordt deze casus aangehaald om de competentiestrijd tussen militaire en civiele instanties voor wat betreft door militairen gepleegde delicten te illustreren.⁵⁾ Overigens valt over deze tijd weinig te melden aangaande het onderwerp van deze beschouwing.

Tijdens de Bataafse Republiek vindt de eerste codificatie plaats van formeel militair strafrecht. In 1799 treedt het Reglement van Krijgstucht of Crimineel Wetboek voor de Militie van den Staat (RKCW) in werking.⁶⁾ Hoewel de Eerste Afdeling van het RKCW een uitgebreide regeling geeft voor de militaire jurisdictie, ontbreekt een bepaling die als voorloper van art. 4 Wet militaire strafrechtspraak kan worden gezien.⁷⁾ Ook in de op last van koning Lodewijk Napoleon opgestelde ontwerpen voor een Crimineel Wetboek en Reglement van Krijgstucht voor het Krijgsvolk van het Koninkrijk Holland, te Water en te Lande (1807, 1808 en 1810) staan geen bepalingen over de rechterlijke bevoegdheid indien militairen en burgers tezamen van een strafbaar feit worden beschuldigd.⁸⁾

Het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande (1815)

In aansluiting op de grondwetten van 1814 en 1815 werd in het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande (CWL) als beginsel opgenomen dat militairen wegens alle delicten – commune en militaire – voor de militaire rechter zouden terechtstaan (art. 13). Onmiskenbaar hebben de ontwerpen van koning Lodewijk Napoleon voor deze bepaling een belangrijke rol gespeeld.⁹⁾ De eerste uitzondering op deze ruime bevoegdheid betrof belastingdelicten (art. 13, tweede lid). In art. 14 stond de tweede:

“Ook zal de militaire regter niet erkennen of regt spreken over zoodanige militairen en ambtenaren, die gemeenschappelijk een commun delict hebben gepleegd met andere personen, welke te regt staan voor den burgerlijken regter, of in dat delict zijn betrokken; maar zullen alsdan dusdanige militairen en ambtenaren uithoofde der connexiteit, aan den burgerlijken regter overgegeven, of ter judicature overgelaten worden.”¹⁰⁾

Van der Hoeven heeft in zijn dissertatie van 1864 gewezen op het verband tussen art. 14 en twee bepalingen uit het Franse militaire strafrecht.¹¹⁾ Art. 5 van de Code Pénal Militaire uit 1791 luidde:

⁵⁾ M.L. Dorreboom, ‘Gelijk hij gecondemneerd wordt mits deezee’. Militaire strafrechtspleging bij het krijgsvolk te lande (diss. Amsterdam UvA), Amsterdam: Cabeljauwpers, 2000, p. 100-103 en L.C. Rollin Couquerque, ‘t Gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie, MRT XXXVII (1941/42), p. 158-195 en 221-282.

⁶⁾ L.C. Rollin Couquerque, Reglement van Krijgstucht of Crimineel Wetboek voor de Militie van de Staat, MRT XXXV (1939/40), p. 312-395.

⁷⁾ L.C. Rollin Couquerque, Procedures wegens vermeende onbevoegdheid des rechters, MRT 1954, p. 33-47, met name p. 35: “(...) ongeregeld is gelaten de connexiteit bij deelneming van een militair en een burger aan hetzelfde strafbare feit.”

⁸⁾ M.S. Pols, Het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande met eene toelichting, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 2e druk, 1876, p. 108. Over de ontwerpen van Lodewijk Napoleon, zie Walgemoed, supra noot 1, p. 262-265 en de daar genoemde bronnen.

⁹⁾ Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande vastgesteld bij Besluit van 15 maart 1815, Stb. 1815, 26. Pols, supra noot 8, p. 104 e.v. Zie ook Walgemoed, supra noot 1, p. 265-266.

¹⁰⁾ Pols, supra noot 8, p. 107.

¹¹⁾ H.A. van der Hoeven, Opmerkingen over de Nederlandsche Strafwetgeving voor het Krijgsvolk te Lande (diss. Leiden), Breda: Broese en Comp. 1864, p. 142-143. Zie ook Pols, supra noot 8, p. 107-112.

“Si, parmi deux ou plusieurs prévenus du même délit, il y a un ou plusieurs militaires, et un ou plusieurs individus non militaires, la connaissance en appartient aux juges ordinaires.”¹²⁾

Deze bepaling voorzag alleen in het geval dat een *militair* delict gepleegd was door een militair en een burger. Voor commune delicten was in 1791 de Franse militair al aan de commune strafrechter onderworpen. Door de verruiming van de bevoegdheid van de Franse militaire strafrechter enkele jaren later met commune delicten trad een wijziging op. De wet van 22 Messidor, An IV (1796), met een bepaling identiek aan die van art. 5, had zo tot resultaat dat zowel bij commune als militaire delicten in geval van samenwerking tussen een militair en een burger, de commune strafrechter bevoegd werd.¹³⁾ Pols constateert dat in het ontwerp voor een militair strafwetboek van 1807 een dergelijke bepaling ontbrak, maar dat de wetgever deze regel in 1815 heeft opgenomen in navolging van de Franse wet uit 1796. Als ratio van de regeling vermeldt hij dat bij samenhangende misdrijven een gelijktijdig onderzoek en een gelijktijdige berechting nuttig is. Terecht merkt hij wel op dat art. 14 CWL de toepassing van de regel beperkt tot het geval dat een militair en een niet-militair gemeenschappelijk een commuun delict hebben begaan.¹⁴⁾

De wetgever nam in art. 54 van de Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof (PI HMG) al vóór het van kracht worden van het CWL een bepaling op met dezelfde inhoud als art. 14.¹⁵⁾ Opmerkelijk genoeg werd een vergelijkbare bepaling niet opgenomen in het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Water.¹⁶⁾ De regel werd bij de zeemacht toegepast op grond van art. 54 PI HMG.¹⁷⁾ In een uitspraak van de Zeekrijgsraad Soerabaja uit 1919 wordt een voorbeeld gevonden van deze toepassing.¹⁸⁾

Rechterlijke uitspraken over art. 14 CWL

Zo stonden in 1840 kanonnier Holtsbekker en eene Matje de Blaauw terecht voor de Criminele Regtbank in Holland. Holtsbekker werd ervan verdacht 82 stuks hemden en 42 stuks linnen onderbroeken uit het militaire kledingmagazijn te Naarden te hebben gestolen. Hij had de kledingstukken verkocht aan Matje de Blaauw, die hem ook tot de diefstal zou hebben aangezet. In de procedure die uiteindelijk leidde tot de veroordeling van Holtsbekker door de Criminele Regtbank overwoog de Hoge Raad op het cassatieberoep van kanonnier Holtsbekker in het kader van de toepasselijkheid van art. 14 CWL “dat in zijn misdrijf mede is betrokken Matje de Blaauw”¹⁹⁾ Het cassatieberoep werd verworpen.

In 1843 komt de Hoge Raad in een andere zaak tot een ruime uitleg van art. 14. De sergeant R. van het 6e Regiment Infanterie was verwezen naar het Provinciaal Gerechtshof in Noord-Holland ter zake van het toebrengen van kwetsuren aan een persoon. Daarnaast was een andere verdachte – geen militair – ook voor het toebrengen van kwetsuren aan deze persoon verwezen naar het hof. Bepaald was dat beide zaken gelijktijdig en gemeenschappelijk voor dit hof zouden worden behandeld. In cassatie verwees de Hoge Raad voor de

¹²⁾ Pols, supra noot 8, p. 107.

¹³⁾ Van der Hoeven, supra noot 11, p. 142-143.

¹⁴⁾ Pols, supra noot 8, p. 107-109.

¹⁵⁾ De Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof is vastgesteld bij Besluit van 20 juli 1814, Stb. 1814, 85.

¹⁶⁾ Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Water vastgesteld bij Besluit van 20 juli 1814, Stb. 1814 85.

¹⁷⁾ Noot redactie MRT bij HMG 27 oktober 1916, MRT XII (1916/17), p. 279.

¹⁸⁾ Zeekrijgsraad te Soerabaja 15 augustus 1919, MRT XV (1919/20), p. 492.

¹⁹⁾ Criminele Regtbank in Holland 25 en 26 augustus 1840, W. 158 (1841).

uitleg van ‘gemeenschappelijk’ in art. 14 naar art. 130 van het toenmalige Wetboek van Strafvordering over samenhangende misdrijven:

“dat deze bepaling geenszins behoort te worden beperkt tot het geval, dat tusschen verschillende personen bestaat eene voorafgemaakte afspraak, om misdrijven te plegen, maar evenzeer behoort te worden verstaan van elke, en derhalve ook toevallige vereeniging, waardoor, het zij bij wege van complicitéit, het zij onderling, misdrijven gelijktijdig hebben plaats gehad;”²⁰⁾

Deze uitspraak is bekritiseerd door Van der Hoeven. Het gaat volgens hem te ver om onder personen die gemeenschappelijk een delict gepleegd hebben of in dat delict betrokken zijn, de daders van samenhangende doch verschillende misdrijven te begrijpen.²¹⁾ In 1910 komt de Hoge Raad terug van deze ruime uitleg. Soldaat Van S., ingedeeld bij de Torpedodienst te Brielle, werd door de kantonrechter te Delft veroordeeld vanwege het betreden van de duingronden van het Hoogheemraadschap van Delftland. Twee burgers die ‘gelijktijdig en in vereeniging’ met hem dit terrein hadden betreden, werden eveneens veroordeeld. In cassatie oordeelde de Hoge Raad dat Van S. met verkeerde toepassing van art. 14 van de militaire rechter was afgehouden:

“dat immers als regel militairen voor alle delicten terecht staan voor den militairen rechter en voornoemd art. 14 alleen eene uitzondering maakt voor zoodanige militairen, die gemeenschappelijk een commun delict hebben gepleegd met andere personen, welke terecht staan voor den burgerlijken regter of in dat delict zijn betrokken”²²⁾

Uit 1916 is nog een uitspraak bekend waarin het HMG oordeelde dat de Krijgsraad in het Tweede Militaire Arrondissement ten onrechte geen toepassing had gegeven aan art. 14.²³⁾ Groter is het aantal gepubliceerde uitspraken waarin de rechter oordeelde dat de uitzondering van art. 14 niet aan de orde was, soms omdat het delict niet gemeenschappelijk was gepleegd, een andere keer omdat niet gebleken was van deelneming.²⁴⁾

Dat art. 14 ook voor rechters geen eenvoudige bepaling was, bleek met name in een smokkelzaak uit 1916. Soldaat J. werd beschuldigd van medeplichtigheid aan poging tot verboden uitvoer van een hoeveelheid rijst te Berg en Dal (gem. Tubbergen). Bij de betrapping op hetaar daad in de nacht van 16 op 17 januari waren twee anderen – niet-militairen – doodgeschoten. Een vierde verdachte was gevlucht en onbekend gebleven. Door de rechtbank te Arnhem werd J. veroordeeld tot zes maanden gevangenisstraf. In juni 1916 vernietigde het hof te Arnhem dit vonnis van de rechtbank; het verklaarde de burgerlijke rechter onbevoegd:

“dat wanneer de burgerlijke personen, om welke redenen dan ook, niet worden vervolgd en de militair alleen zal moeten terecht staan, de reden is vervallen, die aanleiding zoude moeten geven den militair voor den burgerlijken rechter te doen terechtstaan;”²⁵⁾

²⁰⁾ HR 1 augustus 1843, W. 514 (1844).

²¹⁾ Van der Hoeven, supra noot 11, p. 147-148.

²²⁾ HR 3 oktober 1910, W. 9067 (1910).

²³⁾ HMG 27 oktober 1916, MRT XII (1916/17), p. 279.

²⁴⁾ HR 3 mei 1864, W.2598 (1864); HMG 11 september 1906, MRT IV (1910/11), p. 225; HR 26 augustus 1912, W.9387, MRT VIII (1912/13), p. 229, Hof Den Bosch 15 januari 1917, W.10101, MRT XIII (1917/18), p. 94; HR 15 oktober 1917, NJ 1917, p. 1090, MRT XIII (1917/18) p. 396 en ArrRb Almelo 8 november 1917, W.10176 (1917).

²⁵⁾ Gerechtshof te Arnhem 22 juni 1916, W. 10005 (1916).

Het cassatieberoep van de procureur-generaal bij het hof te Arnhem werd door de Hoge Raad verworpen. Hij bevestigde de uitspraak van het hof met een iets andere overweging dan het hof:

“(...) wanneer de burgers, die met den militair tezamen in een commun delict zijn betrokken, deswege niet vervolgd kunnen worden en zij alzoo niet voor den burgerlijken rechter ‘terechtstaan’ de uitzondering van art. 14 toepassing mist en de militair naar den gewonen regel voor zijn eigen rechter terecht behoort te staan;”²⁶⁾

Vervolgens werd J. in maart 1917 door de Krijgsraad in het Derde Militaire Arrondissement te Den Bosch veroordeeld. Op het hoger beroep van J. vernietigde daarop het HMG de veroordeling door de krijgsraad. In zijn motivering verwerkte het hof veel van de historie van art. 14. Ook refereerde het aan de Belgische versie van de bepaling. Het HMG interpreteerde art. 14 – in weerwil van de uitspraak van de Hoge Raad – zo dat in een geval als dit, waarbij een militair tezamen met niet-militairen een delict heeft begaan, de militaire rechter niet bevoegd is.²⁷ Deze opmerkelijke uitspraak die een negatief jurisdictiegeschil opleverde, leidde tot meerdere beschouwingen in het Weekblad van het Recht en het MRT.²⁸ De procureur-generaal bij het hof te Arnhem wendde zich tot de Hoge Raad met het verzoek tot ‘regeling van rechtsgebied’. De Hoge Raad ging daarop ook uitgebreid in op de achtergrond van art. 14 en bleef – met vernietiging van de sententie van het HMG – bij zijn eerder gegeven conclusie dat in een geval als dit de militaire rechter bevoegd is:

“dat nu in deze vaststaat, dat van de drie burgers in wier delict de beklaagde J. als medeplichtige zou zijn betrokken, twee zijn doodgeschoten en de derde is gevlucht en onbekend gebleven, zoodat er van eene vervolging of van een terechtstaan van die personen geen sprake kon zijn ten tijde dat J. in eersten aanleg voor de Krijgsraad in het 3de Militaire Arrondissement, in hoger beroep voor het Hoog Militair Gerechtshof terecht stond; dat derhalve dit delict niet is gepleegd met andere personen, die ‘voor den burgerlijken rechter terecht staan’ en dus het uitzonderingsgeval van art. 14 niet aanwezig is;”²⁹⁾

Opmerkelijk is de eigenzinnigheid van het HMG in 1917. Een goede gelegenheid om het bestaan te benadrukken van een afzonderlijke militaire strafrechtspraak, naast de commune, was het niet. De uitspraak van het hof leverde een negatief jurisdictiegeschil op. Een ruime uitleg door het HMG van art. 14 ten faveure van de militaire rechter had dan meer voor de hand gelegen. Hoe dat zij, deze rechtszaak in zes instanties, afgewikkeld binnen het tijdsbestek van twee jaren, heeft zeker een rol gespeeld bij de vernieuwing van het militaire strafrecht die was ingezet aan het einde van de 19e eeuw. Duidelijk was wel geworden dat op dit punt een heldere regeling geboden was die ook meer flexibel kon worden toegepast.

Ook moet nog gewezen worden op het vonnis van de Zeekrijgsraad te Soerabaja van 15 augustus 1919. Hierbij ging het om een marinier die zich in oktober 1917 met twee andere mariniers en enkele Chinese personen schuldig had gemaakt aan diefstal van zakken met geld uit een kazerne te Peking. In de overwegingen over de bevoegdheid verwijst

²⁶⁾ HR 30 oktober 1916, W. 10042 (1916), MRT XII (1916/17), p. 292.

²⁷⁾ HMG 17 juli 1917, W. 10120 (1917), MRT XIII (1917/18), p. 76.

²⁸⁾ W. 10137 (1917); W. 10148 (1917); W. 10151 (1917); MRT XIII (1917/18), p. 106 en W. 10173 (1917).

²⁹⁾ HR 24 december 1917, W. 10197 (1918).

de krijgsraad – bij het ontbreken in het CWW van een bepaling als art. 14 CWL – naar art. 54 van de Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof. Van belang is dat de krijgsraad aangeeft dat de Nederlandse wetgever met art. 54 – en dus ook met art. 14 CWL – een regeling heeft gegeven voor het geval zowel een Nederlandse militaire rechter als een Nederlandse burgerrechter bevoegd zouden zijn kennis te nemen van dezelfde zaak waarin militairen en burgers zijn betrokken. De bepalingen zien niet op de mogelijke bevoegdheid van een buitenlandse rechter.³⁰⁾

Invoeringswet Militair Straf- en Tuchtrecht

Nadat de parlementaire behandeling van het Wetboek van Strafrecht was afgesloten, maar voordat het wetboek 1 september 1886 in werking trad, besloten de Ministers van Justitie, Oorlog en Marine tot herziening van het materiële militaire strafrecht. H. van der Hoeven, in die jaren hoogleraar strafrecht te Leiden, kreeg de opdracht tot ‘het samenstellen van ontwerpen van materieel militair strafrecht met memorie van toelichting voor Land- en Zeemacht beide’.³¹⁾ Bij de in augustus 1888 ingediende ontwerpen had Van der Hoeven een afzonderlijk ontwerp van wet gevoegd tot ‘voorlopige regeling der rechtsmacht van den militaire rechter’.³²⁾ Van der Hoeven had zich daarbij beperkt tot een regeling die overeenkwam met die uit het CWL, maar hij maakte van de gelegenheid gebruik verschillende bepalingen met betrekking tot de rechterlijke bevoegdheid duidelijker en eenvoudiger te formuleren. Met betrekking tot delicten begaan door militairen en burgers gemeenschappelijk kan niet worden gezegd dat hij tot een eenvoudiger formulering kwam. Van der Hoeven maakte in zijn ontwerp onderscheid tussen gevallen van deelneming en delicten die anderszins samenhangen. Bovendien sloot hij de mogelijkheid niet uit dat burgers en militairen zich gezamenlijk voor de militaire rechter moesten verantwoorden. Reeds in de militaire commissie die Van der Hoeven bij zijn werk moest raadplegen, stuitte die gedachte op verzet.³³⁾ De regeling van de rechtsmacht bleef geruime tijd rusten. In de jaren negentig werd voorrang gegeven aan het materiële militaire strafrecht en aan het militaire tuchtrecht. Vervolgens kwamen wijzigingen in het militaire strafprocesrecht aan de orde. Na de wijziging in 1912 van de Rechtspleging voor de Zeemacht, de Rechtspleging voor de Landmacht en de Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof werd door de Ministers van Justitie, Oorlog en Marine een commissie benoemd ter voorbereiding van de invoering van het in 1903 vastgestelde Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet op de Krijgstucht. Nadat het opgestelde wetsontwerp in 1918 bij de Tweede Kamer was ingediend, volgde eerste in 1920 de inhoudelijke behandeling.³⁴⁾ Aanvankelijk wilde de regering de strekking van art. 14 handhaven:

“De militaire rechter neemt geen kennis van de strafbare feiten, door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon begaan in deelneming met iemand, die daaraan niet onderworpen is, tenzij het feit strafbaar is gesteld bij het Wetboek van Militair Strafrecht.”³⁵⁾

In het voorlopig verslag werd de regering er op gewezen dat deze redactie geen ruimte

³⁰⁾ Zeekrijgsraad te Soerabaja 15 augustus 1919, MRT XV (1919/20), p. 492.

³¹⁾ H. van der Hoeven, Militair straf- en tuchtrecht, Eerste Deel, Geschiedenis van het Wetboek van Militair Strafrecht, 's-Gravenhage/Leiden: v/h Gebr. Belinfante v/h E.J. Brill, 1903, p. 1-3.

³²⁾ H. van der Hoeven, Herziening van het militair strafrecht, Leiden: E.J. Brill, 1889, Deel I, p. 267-275.

³³⁾ Van der Hoeven, supra noot 32, Deel I, p. 271-272 en 305-311 en Deel II, p. 202-206.

³⁴⁾ P.A. Kempen, Militair straf- en tuchtrecht, Vierde deel, Geschiedenis van de Invoeringswet Militair Straf- en Tuchtrecht, 's-Gravenhage/Leiden: Gebr. Belinfante/E.J. Brill, 1922, p. 1-4.

³⁵⁾ Oorspronkelijk Ontwerp art. 76. Kempen, supra noot 34, p. 206.

liet voor een genuanceerde uitleg. Zij moest toegeven dat de gekozen redactie minder gelukkig was. Het zou kunnen voorkomen dat degene die het feit in deelneming met de militair pleegde geheel onbekend was. Zolang niet zou vaststaan of deze persoon een militair of een burger was, zou ook niet vaststaan welke rechter bevoegd was kennis te nemen van het door de militair begane strafbare feit. Daarnaast realiseerde de regering zich dat de voorgestelde redactie er toe zou kunnen leiden dat een militaire beklagde zou moeten worden overgedragen aan een buitenlandse rechter.³⁶⁾

Uiteindelijk kwam (het eerste lid van) art. 81 als volgt te luiden:

“De militaire rechter neemt, tenzij het geldt feiten, strafbaar gesteld bij het Wetboek van Militair Strafrecht, bij voorkeur geen kennis van de strafbare feiten, door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon begaan in deelneming met iemand, die aan de rechtsmacht van den Nederlandschen of den kolonialen burgerlijken strafrechter onderworpen is.”³⁷⁾

Volgens de memorie van toelichting moest de bepaling een compromis vormen tussen verschillende belangen. In de eerste plaats het belang dat de verschillende verdachten in dezelfde strafzaak door dezelfde rechter worden berecht, vervolgens dat strafbare feiten die een militair karakter hebben door de militaire rechter worden berecht en tenslotte dat burgers niet aan hun gewone rechter zullen worden onttrokken.³⁸⁾ Van den Bosch heeft hieraan later nog toegevoegd het belang dat men ten aanzien van de rechterlijke bevoegdheid niet in het onzekere verkeert.³⁹⁾ Met het toevoegen van de woorden ‘bij voorkeur’ realiseerde de wetgever een bepaling die de mogelijkheid bood tot een pragmatische toepassing, inspelend op de concrete omstandigheden.

Naast het invoegen van de woorden ‘bij voorkeur’ is ook van betekenis dat gesproken wordt over ‘deelneming’. Hiermee werd via art. 114 IMST en art. 1 van het Wetboek van Militair Strafrecht een verbinding gemaakt naar hetzelfde begrip in het Wetboek van Strafrecht. De formulering van art. 81 betekende dat de militair voor de burgerrechter terecht kan staan zodra het door hem begane commune strafbare feit in deelneming met een burger is begaan, dus onafhankelijk van de vraag of die burger al dan niet voor de burgerrechter terechtstaat of kan terechtstaan.⁴⁰⁾

Er is met betrekking tot art. 81 weinig jurisprudentie gepubliceerd. Een aardig voorbeeld betreft de uitspraak van de Arrondissementsrechtbank te Amsterdam over de marinier L. die samen met ene V.d.S., van beroep schipper (geen militair), terechtstond. Hun was ten laste gelegd het gezamenlijk en in vereniging dan wel ieder voor zich plegen van mishandeling. Ene Praamsma was met vuistslagen bewerkt en hij was met kracht van een hoge stoep van een café aan de Oudezijds Voorburgwal gesmeten. De rechtbank achtte zich niet bevoegd kennis te nemen van het de marinier alleen ten laste gelegde; zij achtte zich wel bevoegd kennis te nemen van hetgeen de marinier gezamenlijk en in vereniging met de

³⁶⁾ Kempen, supra noot 34, p. 208-209.

³⁷⁾ IMST art. 81 (Wet van 21 juli 1921, Stb. 841); Kempen, supra noot 34, p. 206.

³⁸⁾ Kempen, supra noot 34, p. 207 (memorie van toelichting).

³⁹⁾ Th.W. van den Bosch, *Huidig en toekomstig Militair Strafprocesrecht*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1983, p. 15.

⁴⁰⁾ J.J.C. van Dijk, *Wetboek van Militair Strafrecht en Wet op de Krijgstucht voorzien van aantekeningen en alfabetisch register*, Alphen aan den Rijn: N. Samson N.V., 4e druk, 1952, p. 327-328.

andere verdachte was ten laste gelegd.⁴¹⁾ Overigens zijn nog enkele uitspraken in het MRT opgenomen waarbij art. 81 een rol heeft gespeeld.⁴²⁾

Wet militaire strafrechtspraak art. 4

Na de Tweede Wereldoorlog is, vooruitlopend op een algehele herziening van met name het militaire strafprocesrecht, eerst een partiële wijziging van het militair straf- en tuchtrecht ter hand genomen. Na de oorlog en de inzet van militairen in Nederlands-Indië moest men overgaan van krijgsraden te velde naar gewone krijgsraden. Bovendien moesten de wettelijke regels worden aangepast aan de nieuwe structuur van het Koninkrijk en het optreden in bondgenootschappelijk verband.⁴³⁾ Bij deze partiële wijziging in 1963 is ook het eerste lid van art. 81 gewijzigd:

“De militaire rechter neemt, tenzij het geldt feiten strafbaar gesteld bij het Wetboek van Militair Strafrecht, bij voorkeur geen kennis van de strafbare feiten, door een aan de militaire rechtsmacht onderworpen persoon begaan in deelneming met iemand, die aan de rechtsmacht van de burgerlijke strafrechter van Nederland, Suriname of de Nederlandse Antillen onderworpen is.”⁴⁴⁾

Tijdens de parlementaire behandeling van de partiële wijziging werd tot uitdrukking gebracht dat een grondige herziening van zowel het materiële als het formele militaire strafrecht geboden was. Dit leidde in augustus 1966 tot de indiening bij de Tweede Kamer van de nota Militair strafprocesrecht. In deze nota werd een vijftal vraagpunten aan de Kamer voorgelegd. De eerste vraag luidde: ‘In hoeverre moet een afzonderlijke militaire rechter worden gehandhaafd?’⁴⁵⁾ Na een uitgebreide gedachtewisseling tussen de Ministers van Justitie en Defensie en de Tweede Kamer werd uiteindelijk het amendement van Geelkerken c.s. door de Kamer aanvaard:

“Rechters gespecialiseerd in militaire zaken – met een overwegend burgerlijk element in de samenstelling der gerechten – die zoveel mogelijk in commune gerechten geïntegreerd zijn als militaire strafkamers van deze gerechten, verdienen de voorkeur.”⁴⁶⁾

Dit antwoord vormde de basis voor de bepalingen over de rechterlijke bevoegdheid in de Wet militaire strafrechtspraak. In essentie houden de betreffende bepalingen in dat de militaire kamers van de rechtbank te Arnhem en het gerechtshof te Arnhem kennis nemen van strafbare feiten begaan door militairen.⁴⁷⁾ De ministers achtten een uitzondering in het verlengde van art. 81 IMST geboden omdat het zonder nadere voorziening niet mogelijk zou zijn militaire en niet-militaire deelnemers aan hetzelfde strafbare feit voor dezelfde rechter te doen terechtstaan.⁴⁸⁾ In het wetsontwerp was het eerste lid van art. 4 als volgt

⁴¹⁾ ArrRb te Amsterdam 28 september 1949, MRT 1950, p. 47.

⁴²⁾ Raad van Justitie Soerabaja 18 maart 1937, MRT XXXV (1939/40), p. 602; Zeekrijgsraad te ‘s-Gravenhage 6 juli 1950, MRT 1950, p. 632; Krijgsraad te Velde West 30 juni 1954, MRT 1955, p. 173 en Arrondissementskrijgsraad Arnhem 14 november 1978, MRT 1979, p. 277, m.nt. W.H.V.

⁴³⁾ A.F. Steffen, De partiële wijziging van de militaire straf- en tuchtrechtwetgeving bij de rijkswetten van 4 juli 1963, ‘s-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1971, p. 27-29.

⁴⁴⁾ Rijkswet van 4 juli 1963, Stb. 295; Steffen, supra noot 43, p. 447-448.

⁴⁵⁾ Kamerstukken II 165/66, 8706, nrs. 2 en 3.

⁴⁶⁾ Kamerstukken II 1971/72, 8706, nr. 28; Handelingen II 1971/72, p. 3710 (22 juni 1974).

⁴⁷⁾ De bevoegdheid van de gerechten op de Nederlandse Antillen en Aruba blijft hier buiten beschouwing.

⁴⁸⁾ Kamerstukken II 1982/83, 17804 (R1228), nr. 5, p. 16-18.

geformuleerd:

“De voorgaande artikelen blijven ten aanzien van zich in Nederland bevindende personen buiten toepassing indien het feit niet strafbaar is gesteld in het Wetboek van Militair Strafrecht en in Nederland begaan is in deelneming met iemand die niet valt onder de in artikel 2 omschreven rechtsmacht, tenzij met betrekking tot die persoon hetzij geen vervolging wordt ingesteld hetzij van verdere vervolging wordt afgezien hetzij berechting voor de kinderrechter plaatsvindt.”⁴⁹⁾

In het voorlopig verslag vroegen de leden van de C.D.A.-fractie zich af waarom van de ‘voorkeursregeling’ uit art. 81 was overgestapt naar een dwingende formulering.⁵⁰⁾ Juist de gewenste flexibiliteit was in 1920 aanleiding geweest het oorspronkelijke ontwerp voor het latere art. 81 aan te vullen met de woorden ‘bij voorkeur’.⁵¹⁾ De vragen en de geuite kritiek waren voor de ministers aanleiding art. 4 in heroverweging te nemen. Bij nadere beschouwing achtten zij het beter een voorkeursregeling, ontleend aan art. 81, op te nemen. Wel wilden zij vasthouden aan het uitgangspunt dat voorkomen moet worden dat burgers voor de militaire kamer vervolgd kunnen worden.⁵²⁾ In een nota van wijziging werd de nieuwe tekst gegeven.⁵³⁾ Na nog twee kleine aanpassingen kwam art. 4 als volgt te luiden:

“1. De ingevolge de voorgaande artikelen toegekende uitsluitende bevoegdheden lijden uitzondering in het geval van deelneming aan strafbare feiten van iemand die niet valt onder de rechtsmacht, artikel 2 omschreven.

2. In dat geval vindt vervolging bij voorkeur plaats voor de rechter in Nederland, tot kennisneming van de door de deelnemer begane feiten bevoegd, tenzij:

a. het betreft een feit strafbaar gesteld in het Wetboek van Militair Strafrecht, in welk geval artikel 6 van het Wetboek van Strafvordering niet van toepassing is;

b. ten aanzien van de deelnemers geen vervolging wordt ingesteld, van verdere vervolging wordt afgezien of berechting door de kinderrechter plaatsvindt.”⁵⁴⁾

Als men de tekst van art. 4 legt naast die van art. 81 lijken beide regelingen vrijwel identiek. Toch is de bevoegdheid ten aanzien van door militairen in deelneming begane strafbare feiten onder de Wet militaire strafrechtspraak anders geregeld dan onder het op 1 januari 1991 vervallen recht. Dit verschil is niet gelegen in de tekst van art. 4, maar vloeit voort uit het sinds 1991 door art. 1, tweede lid, Wet militaire strafrechtspraak in het militaire strafprocesrecht toepasselijke Wetboek van Strafvordering. In het bijzonder is van belang het in 1983 aan art. 6 van dit wetboek toegevoegde derde lid.

In art. 6 wordt als onderdeel van de bepalingen over de relatieve bevoegdheid een regeling getroffen voor de bevoegdheid van gerechten in geval van deelneming. Het eerste lid houdt in dat indien de vervolging van één van de daders of medeplichtigen wordt ingesteld voor een ten aanzien van deze deelnemer bevoegde rechtbank, ook de andere deelnemers

⁴⁹⁾ Kamerstukken II 1982/83, 17804 (R1228), nrs. 1-2, p. 3.

⁵⁰⁾ Kamerstukken II 1983/84, 17804 (R1228), nr. 8, p. 6-7. Zie ook Th.J. Clarenbeek, Nieuwe regels inzake de militaire strafrechtspraak, MRT 1983, p. 241.

⁵¹⁾ Kempen, supra noot 34, p. 206-207.

⁵²⁾ Kamerstukken II 1952/86, 17804 (R1228), nr. 10, p. 12-13.

⁵³⁾ Kamerstukken II 1985/86, 17804 (R1228), nr. 11, p. 2.

⁵⁴⁾ Rijkswet van 14 juni 1990, Stb 370. Zie voor een overzicht van de parlementaire behandeling G.L. Lindner, Parlementaire geschiedenis van het militaire straf-, strafproces- en tuchtrecht, Arnhem: Gouda Quint, Deel III, 1992.

voor dat gerecht kunnen worden vervolgd.

Gezamenlijke vervolging is met name in het belang van een geconcentreerd onderzoek naar de feiten en van een evenwichtige straftoemeting.⁵⁵⁾ In 1983 is aan art. 6 een derde lid toegevoegd op grond waarvan het eerste lid ook van toepassing is als door meer dan één persoon verschillende strafbare feiten zijn begaan die in zodanig verband staan tot elkaar dat de behandeling voor één rechtbank gewenst is.⁵⁶⁾ Deze verruiming was bedoeld om effectiever op te kunnen treden bij ingewikkelde fraudezaken en andere zaken die vertakkingen hebben in meerdere arrondissementen.⁵⁷⁾ Het gaat in art. 6, derde lid, niet om formele gelijkheid van de betrokken delicten, maar om een samenhang uit maatschappelijk oogpunt, bijvoorbeeld bij belastingfraude, of bij vandalisme. Er kan ook gedacht worden aan strafzaken die in elkaars verlengde liggen, bijvoorbeeld diefstal en heling.⁵⁸⁾ Het vereiste verband kan op verschillende factoren berusten; het zal wel steeds moeten gaan om feiten die één feitencomplex vormen.⁵⁹⁾ Op grond van art. 6, derde lid, begaat een militair een strafbaar feit dus ook 'in deelneming' als dat strafbare feit in zeker verband staat met door een of meer niet-militairen begane strafbare feiten. Het is in de eerste plaats aan de officier van justitie om te bepalen of er sprake is van een verband als bedoeld in art. 6, derde lid.

Afgaande op gepubliceerde rechterlijke uitspraken heeft art. 4 Wet militaire strafrechtpraak een rustig bestaan gekend.⁶⁰⁾ Uit het MRT is één uitspraak bekend waar art. 4 een rol heeft gespeeld. Hier ging het om een militair die met enkele niet-militairen verdacht werd van handel in XTC-pillen en andere harddrugs. De militair werd veroordeeld door de militaire kamer van de rechtbank Arnhem. Blijkens de uitspraak waren de andere deelnemers niet vervolgd. De rechtbank verwierp, onder verwijzing naar de woorden 'bij voorkeur' uit art. 4, het verweer van de raadsman dat de militaire kamer onbevoegd zou zijn.⁶¹⁾

Het is zeker niet uitgesloten dat in de afgelopen jaren militairen met toepassing van art. 4 en eventueel art. 6 Wetboek van Strafvordering bij andere rechtbanken hebben terechtgestaan. Te denken valt aan militairen die waren betrokken bij drugsdelicten, bij voetbalvandalisme of bij openlijke geweldpleging. Het zal dan gehandeld hebben om strafzaken die in juridisch opzicht geen bijzondere kenmerken hadden en waarbij het gegeven dat een van de verdachten militair was, geen belang had.

Afrondend

Nadat de wetgever in 1815 gebruik had gemaakt van bepalingen uit het Franse militaire strafrecht, lijkt nu na bijna twee eeuwen en verschillende wettelijke bepalingen een goede regeling gevonden te zijn voor de gevallen waarin er sprake is van deelneming van een militair aan het strafbaar feit van een niet-militair. Zo wordt met name recht gedaan aan het belang van een doelmatige rechtspleging, waarbij verzekerd is dat militaire delicten door gespecialiseerde colleges berecht worden.

BESTUURSRECHTSPRAAK

⁵⁵⁾ Melai/Groenhuijsen e.a., Het Wetboek van Strafvordering, Deventer: Kluwer (losbladig), aant. 1-4 op art. 6.

⁵⁶⁾ Wet van 15 juni 1983, Stb. 276 (wijziging van de relatieve competentie in strafzaken).

⁵⁷⁾ Kamerstukken 1982/83, 17744, nr. 3, p. 3.

⁵⁸⁾ Cleiren/Nijboer, 2005, T&C Strafvordering, art. 6, aant. 5.

⁵⁹⁾ Melai/Groenhuijsen e.a., supra noot 55, aant. 9 op art. 6.

⁶⁰⁾ Zie voor een meer uitgebreide toelichting op andere aspecten van art. 4: Van den Bosch c.s., Militair straf- en tuchtrecht (losbladig), WMSv art. 6 (bewerkt door J.R.G. Jofriet). Zie ook Rb Alkmaar 24 oktober 2006 op p. 338 van deze MRT.

⁶¹⁾ Rechtbank Arnhem 9 mei 2005, MRT 2006, p. 193, m.nt. J.R.G.J.

STRAFRECHTSPRAAK

Rechtbank Alkmaar

Meervoudige kamer

Verkort vonnis van 24 oktober 2006

Tegenspraak

LJN A21144

Voorzitter: mr. A. van der Perk; *rechters:* mr. A.J. Dondorp en mr. Y.M.I. Greuter-Vreeburg.

Een militair voor de commune strafrechter

Als er sprake is van medeplegen van een strafbaar feit door een militair met een burger, wordt ook de commune strafrechter die over de burger oordeelt, bevoegd te oordelen over de militair.

(art. 4 WMSv)

In de zaak van het openbaar ministerie tegen : K., geboren te [geboorteplaats] op [geboortedatum], wonende te [adres en woonplaats].

Dit vonnis is gewezen naar aanleiding van het onderzoek op de terechtzittingen van 9 februari 2005 en 10 oktober 2006 en met inachtneming van hetgeen is overwogen in het interlocutoir vonnis van 17 februari 2005.

De rechtbank heeft kennisgenomen van de gewijzigde vordering van de officier van justitie van 10 oktober 2006, die er thans toe strekt dat de rechtbank:

- de tenlastegelegde feiten 1 primair, 2 primair, 3, 4 primair en 5 primair bewezen zal verklaren.

- de verdachte zal veroordelen tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor de duur van 2 jaren, met opheffing van de schorsing van de gevangenneming.

- de inbeslaggenomen servers onttrokken aan het verkeer zal verklaren.

Voorts heeft de officier van justitie een ontnemingsvordering aangekondigd.

Voorts heeft de rechtbank kennisgenomen van hetgeen door de verdachte en mr. H. Teunisse, raadsman van de verdachte, naar voren is gebracht.

1. Tenlastelegging

Aan de verdachte is, nadat een vordering van de officier van justitie strekkende tot wijziging van de tenlastelegging is toegelaten, ten laste gelegd, dat

1. hij in de periode van 8 februari 2000 tot en met 30 september 2002 in de gemeente Den Helder en/of in de gemeente Uitgeest, in ieder geval in Nederland, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en/of openlijk ten toon stellen en/of vervaardigen en/of invoeren en/of doorvoeren en/of uitvoeren en/of in voorraad hebben van (een) afbeelding(en), te weten (onder andere) (een) afbeelding(en) als voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 379, 385, 388, 424, 429, 401, 412, 415, 418 en/of 421, zijnde (een) afbeelding(en) van seksuele gedragingen, waarbij (een) perso(o)n(en), die kennelijk de leeftijd van 16 jaar nog niet heeft/hebben bereikt, zijn/is betrokken, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) zijn mededader(s) een of me er internet-sites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en/of geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het betalen van een bedrag via een zogenaamde

internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden).

Subsidiair, indien het vorenstaande onder 1 niet tot een veroordeling mocht of zou kunnen leiden:

vennootschap onder firma "X. Company" in de periode van 8 februari 2000 tot en met 30 september 2002 in de gemeente Den Helder en/of in de gemeente Uitgeest, in ieder geval in Nederland, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en/of openlijk ten toon stellen en/of vervaardigen en/of invoeren en/of doorvoeren en/of uitvoeren en/of in voorraad hebben van (een) afbeelding(en), te weten (onder andere) (een) afbeelding(en) als voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 379, 385, 388, 424, 429, 401, 412, 415, 418 en/of 421, zijnde (een) afbeelding(en) van sexuele gedragingen, waarbij (een) perso(o)n(en), die kennelijk de leeftijd van 16 jaar nog niet heeft/hebben bereikt, zijn/is betrokken, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) de mededader(s) een of meer internetsites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en/of geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden),

aan welke verboden gedraging(en) verdachte feitelijk leiding heeft gegeven;

2. hij in de periode van 1 oktober 2002 tot en met 3 oktober 2002 in de gemeente

Den Helder en/of in de gemeente Uitgeest, in ieder geval in Nederland, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en/of openlijk ten toon stellen en/of vervaardigen en/of invoeren en/of doorvoeren en/of uitvoeren en/of in voorraad hebben van (een) afbeelding(en), te weten (onder andere) (een) afbeelding(en) als voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 379, 385, 388, 424, 429, 401, 412, 415, 418 en/of 421, zijnde (een) afbeelding(en) van sexuele gedragingen, waarbij (een) perso(o)n(en), die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft/hebben bereikt, zijn/is betrokken, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) zijn mededader(s) een of meer internet-sites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en/of geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden);

Subsidiair, indien het vorenstaande onder 2 niet tot een veroordeling mocht of zou kunnen leiden:

vennootschap onder firma "X. Company" in de periode van 1 oktober 2002 tot en met 3 oktober 2002 in de gemeente Den Helder en/of in de gemeente Uitgeest, in ieder geval in Nederland, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en/of openlijk ten toon stellen en/of vervaardigen en/of invoeren en/of doorvoeren en/of uitvoeren en/of in voorraad hebben van (een) afbeelding(en), te weten (onder andere) (een) afbeelding(en) als voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 379, 385, 388, 424, 429, 401, 412, 415, 418 en/of 421, zijnde (een) afbeelding(en) van sexuele gedragingen, waarbij (een) perso(o)n(en), die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft/hebben bereikt, zijn/is betrokken, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) de mededader(s) een of meer internet-sites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en/of geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden), aan welke verboden gedraging(en) verdachte feitelijk leiding heeft gegeven;

3. hij op 01 oktober 2002 in de gemeente Den Helder, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, een of meermalen een gegevensdrager, bevattende een of meer afbeeldingen van seksuele gedragingen, te weten (onder andere) een of meer afbeelding(en) zoals aangetroffen in een computer op het adres [adres 2] en voorkomende in het proces-verbaal op de/het blad(en) 433 tot en met 440 en/of een afbeelding zoals aangetroffen op een CD-rom op het adres [adres 1] en voorkomende in het proces-verbaal op blad 2682, bij welke vorenbedoelde afbeelding(en) (telkens) een persoon, die kennelijk de leeftijd van achttien jaar nog niet had bereikt, was/waren betrokken of schijnbaar was/waren betrokken, (telkens) in bezit heeft gehad;

4. hij in de periode van 4 oktober 2002 tot en met 30 januari 2003 in de gemeente Den Helder en/of in de gemeente Uitgeest, in ieder geval in Nederland, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en/of openlijk ten toon stellen en/of vervaardigen en/of invoeren en/of doorvoeren en/of uitvoeren en/of in voorraad hebben van (een) afbeelding(en), te weten (onder andere) (een) afbeelding(en) als voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 2170, 2178 en/of 2181, zijnde (een) afbeelding(en) van sexuele gedragingen, waarbij (een) perso(o)n(en), die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft/hebben bereikt, zijn/is betrokken, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) zijn mededader(s) een of meer internet-sites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en/of geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden);

Subsidiar, indien het vorenstaande onder 4 niet tot een veroordeling mocht of zou kunnen leiden:

vennootschap onder firma "X. Company" in de periode van 4 oktober 2002 tot en met 30 januari 2003 in de gemeente Den Helder en/of in de gemeente Uitgeest, in ieder geval in Nederland, tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en/of openlijk ten toon stellen en/of vervaardigen en/of invoeren en/of doorvoeren en/of uitvoeren en/of in voorraad hebben van (een) afbeelding(en), te weten (onder andere) (een) afbeelding(en) als voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 2170, 2178 en/of 2181, zijnde (een) afbeelding(en) van sexuele gedragingen, waarbij (een) perso(o)n(en), die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft/hebben bereikt, zijn/is betrokken, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) de mededader(s) een of meer internet-sites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en/of geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden), aan welke verboden gedraging(en) verdachte feitelijk leiding heeft gegeven;

5. hij in de periode van 1 oktober 2000 tot en met 30 september 2002 in de gemeente Den Helder tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, opzettelijk voordeel heeft getrokken uit seksuele handelingen van een minderjarige, genaamd Nadezhda Pavlovna T., geboren op [geboortedatum Nadezhda Pavlovna T.] 1983, met een derde tegen betaling, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) zijn mededader(s) een of meer internet-sites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer (voor [geboortedatum Nadezhda Pavlovna T.] 2001 gemaakte) afbeeldingen (waaronder afbeeldingen zoals afgedrukt op de bladen 1110 en/of 1112 van het pr van bovenbedoelde handelingen geplaatst en/of geplaatst gehouden en waarvoor die T. (telkens) geld had ontvangen van de maker van die afbeeldingen (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het

betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden);

Subsidiair, indien het vorenstaande onder 5 niet tot een veroordeling mocht of zou kunnen leiden:

vennootschap onder firma "X. Company" in de periode van 1 oktober 2000 tot en met 30 september 2002 in de gemeente Den Helder tezamen en in vereniging met een ander of anderen, althans alleen, opzettelijk voordeel heeft getrokken uit seksuele handelingen van een minderjarige, genaamd Nadezhda Pavlovna T., geboren op [geboortedatum Nadezhda Pavlovna T.] 1983, met een derde tegen betaling, immers heeft/hebben verdachte en/of (een van) de mededader(s) een of meer internet-sites geopend en/of in stand gehouden en/of hierop een of meer (voor [geboortedatum Nadezhda Pavlovna T.] 2001 gemaakte) afbeeldingen (waaronder afbeeldingen zoals afgedrukt op de bladen 1110 en/of 1112 van het pr van bovenbedoelde handelingen geplaatst en/of geplaatst gehouden en waarvoor die T. (telkens) geld had ontvangen van de maker van die afbeeldingen (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was {na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa} deze afbeelding(en) te bekijken en/of te downloaden), aan welke verboden gedraging(en) verdachte feitelijk leiding heeft gegeven;

De feiten 1 t/m 4 zijn kennelijk toegespitst op het strafbare feit dat is omschreven in artikel 240b van het Wetboek van Strafrecht (Sr). In de feiten 2 en 4 wordt aan verdachte - kort samengevat - verweten dat hij tezamen en in vereniging, althans als feitelijk leidinggever een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het onder meer in voorraad hebben van kinderpornografische afbeeldingen, terwijl deze feiten betrekking hebben op perioden na 30 september 2002. Vanaf 1 oktober 2002 gold echter een nieuw artikel 240b Sr, waarbij in voorraad hebben is vervangen door in bezit hebben. Ten onrechte heeft de officier van justitie zich nog van de oude terminologie bediend.

De rechtbank leest de feiten 2 en 4 alsof was tenlastegelegd in bezit hebben en is van oordeel dat verdachte hierdoor niet in enig rechtens te respecteren belang wordt geschaad. In de memorie van toelichting bij de wet van 13 juli 2002, waarbij de terminologie is veranderd, wordt geschreven dat deze wetswijziging een legislatieve consequentie is van het arrest van de Hoge Raad van 21 april 1998 (NJ 1998, 782) waarin de Raad heeft beslist dat het in voorraad hebben van een kinderpornografische afbeelding tevens inhoudt het bezit van een dergelijke afbeelding in de privé-sfeer. Bovendien blijkt uit de bewijsmiddelen in de zaak van verdachte dat de bewezenverklarde afbeeldingen wel degelijk behoorden tot de bedrijfsvoorraad van verdachte.

Voor zover in de tenlastelegging taal- en/of schrijffouten voorkomen, zullen deze worden verbeterd. De verdachte is hierdoor niet geschaad in de verdediging.

2. Vrijspraken en gedeeltelijke vrijspraken

De rechtbank acht de volgende feiten en onderdelen van feiten niet wettig en overtuigend bewezen en zal verdachte daarvoor vrijspreken:

feit 1: gedeeltelijke vrijspraak en wel van de foto's van Rada (blzn. 401 en 415), Olga (blz. 412), Inna (blz. 418) en Alina (blz. 421);

feit 2: gedeeltelijke vrijspraak en wel van de foto's van Rada (blzn. 401 en 415) en Olga (blz. 412);

feit 3: gedeeltelijke vrijspraak en wel van de foto's van Rada (blz. 440) en Nadia (blzn. 433, 434, 436, 437, 438 en 439);

feit 4: integrale vrijspraak (foto's van Rada en Nadia)

feit 5: integrale vrijspraak (250a Sr opzettelijk voordeel trekken uit)

3. Toelichting op vrijspraken en bewezenverklaring

[in deze paragraaf 3 geeft de rechtbank eerst uitvoerig (in zes pagina's) per foto weer waarom wel of waarom niet kan worden vastgesteld hoe oud het afgebeelde meisje ten tijde van het maken van de foto was en of bepaalde afgebeelde meisjes wel of niet degenen zijn waarvan bijv. paspoortgegevens of kopieën van geboorte- of identiteitsbewijzen in het dossier aanwezig zijn of ter zitting zijn overgelegd. J.R.G.J.]

met betrekking tot het opzetverweer:

De verdachte heeft betoogd dat hij en zijn medeverdachten nimmer de bedoeling hebben gehad kinderpornografisch materiaal te verspreiden of in voorraad of in bezit te hebben. Zij gingen er vanuit dat alle modellen de vereiste leeftijd hadden. Zij vertrouwden erop dat de leveranciers van de foto's juiste informatie gaven over de leeftijden. Tony D. uit Brazilië had bewijsstukken met betrekking tot de leeftijden toegezegd en toen deze niet kwamen, is verdachte K. zelf naar Brazilië gereisd om deze stukken op te halen. Van een aantal modellen beschikte verdachte over kopieën van identiteitsbewijzen waaruit moest blijken dat zij de juiste leeftijd hadden. Bovendien gaven de afbeeldingen zelf verdachte en zijn medeverdachten geen aanleiding te vrezen dat de modellen niet de vereiste leeftijd hadden. Verdachte is van oordeel dat zij mochten afgaan op de door de leveranciers gedane mededelingen en de toegezonden stukken, in combinatie met hun eigen oordeel over de leeftijd van de afgebeelde meisjes.

De rechtbank verwerpt dit verweer.

Voor zover verdachte ontkent dat hij opzet heeft gehad op de te jonge leeftijd van de afgebeelde meisjes, stelt de rechtbank voorop dat dit opzet op de leeftijd niet gesteld en ook niet bewezen behoeft te worden. Vrijspraak van het tenlastegelegde kan slechts volgen indien het de verdachte aan ieder bewustzijn van het bezit van de afbeeldingen heeft ontbroken. De rechtbank overweegt daaromtrent het volgende. De rechtbank is van oordeel dat verdachte niet zonder meer mocht afgaan op mededelingen van de producenten en de toegezonden fotokopieën van identiteitsbewijzen. Verdachte heeft zich beroepsmatig met pornografische afbeeldingen op internet begeven. Zoals de verdachten en de medeverdachte C.R. hebben verklaard, richtten zij zich op een publiek dat afbeeldingen van jonge modellen zoekt. Uit een aantal e-mail berichten en uit de Braziliaanse stukken leidt de rechtbank af dat met name verdachte K. bereid was risico's te nemen met betrekking tot de minimumleeftijden. Van Tony waren na maanden nog geen bewijsstukken ontvangen, maar desondanks werden de afbeeldingen van Simone, Viviane en Jamile al op internet geplaatst. De fotokopieën van identiteitsbewijzen boden geen enkele garantie voor de echtheid en onvervalstheid van deze documenten. Het lag op de weg van verdachte om hetzij waterdichte garanties te vragen, hetzij geen foto's te kopen en te verspreiden waarbij twijfel zou kunnen ontstaan over de leeftijd van de modellen. Verdachte heeft welbewust het risico genomen dat hij materiaal van te jonge modellen zou verspreiden of in voorraad / in bezit zou krijgen.

[in het laatste deel van deze paragraaf 3 legt de rechtbank aan de hand van de wetsgeschiedenis van art 250a Sr uitvoerig uit waarom er in dit geval niet gesproken kan worden van 'voordeel trekken uit' zoals dat in dat artikel voorkomt. J.R.G.J.]

4. Bewezenverklaring

De rechtbank acht wettig en overtuigend bewezen dat de verdachte het ten laste gelegde heeft begaan, met dien verstande,

1. dat hij in de periode van 8 februari 2000 tot en met 30 september 2002 in de gemeente Den Helder en in de gemeente Uitgeest, tezamen en in vereniging met anderen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en openlijk ten toon stellen en in voorraad hebben van afbeeldingen, te weten afbeeldingen voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 379, 385, 388, 424, 429, zijnde afbeeldingen van seksuele gedragingen, waarbij personen, die kennelijk de leeftijd van 16 jaar nog niet hebben bereikt, zijn betrokken, immers hebben verdachte en zijn mededaders internet-sites geopend en in stand gehouden en hierop bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was, al dan niet na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa, deze afbeelding te bekijken en te downloaden);

2. dat hij in de periode van 1 oktober 2002 tot en met 3 oktober 2002 in de gemeente Den Helder en in de gemeente Uitgeest, tezamen en in vereniging met anderen, een beroep of een gewoonte heeft gemaakt van het verspreiden en openlijk ten toon stellen en in bezit hebben van afbeeldingen, te weten afbeeldingen voorkomende in het proces-verbaal onder de bladnummers 379, 385, 388, 393, 407, 418, 421, 424 en 429, zijnde afbeeldingen van seksuele gedragingen, waarbij personen, die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereikt, zijn betrokken, immers hebben verdachte en zijn mededaders internet-sites geopend en in stand gehouden en hierop bovenbedoelde afbeeldingen geplaatst en geplaatst gehouden (waarna het voor internet-gebruikers mogelijk was, al dan niet na het betalen van een bedrag via een zogenaamde internet-kassa, deze afbeeldingen te bekijken en te downloaden);

3. dat hij op 01 oktober 2002 in de gemeente Den Helder, tezamen en in vereniging met anderen, meermalen een gegevensdrager, bevattende een afbeelding van seksuele gedraging, te weten een afbeelding aangetroffen in een computer op het adres [adres 2] en voorkomende in het proces-verbaal op het blad 435 en een afbeelding aangetroffen op een CD-rom op het adres [adres 1] en voorkomende in het proces-verbaal op blad 2682, bij welke vorenbedoelde afbeelding telkens een persoon, die kennelijk de leeftijd van achttien jaar nog niet had bereikt, was betrokken, in bezit heeft gehad;

Hetgeen meer of anders is tenlastegelegd is niet bewezen. De verdachte moet hiervan worden vrijgesproken.

5. *Bewijs*

De rechtbank grondt de beslissing dat de verdachte het bewezen verklaarde heeft begaan, op de feiten en omstandigheden die in de bewijsmiddelen zijn vervat.

De bewijsmiddelen worden slechts gebruikt ten aanzien van het feit waarop zij blijkens hun inhoud betrekking hebben.

6. *Strafbaarheid van het bewezen verklaarde*

Er is geen omstandigheid aannemelijk geworden die de strafbaarheid van het bewezen-verklaarde uitsluit, zodat dit strafbaar is.

Het bewezen verklaarde levert op:

ten aanzien van feit 1. primair:

medeplegen van het verspreiden, openlijk ten toon stellen en in voorraad hebben van een gegevensdrager bevattende een afbeelding van een seksuele gedraging, waarbij iemand die

kennelijk de leeftijd van 16 jaar nog niet heeft bereikt, is betrokken, meermalen gepleegd.
ten aanzien van feit 2. primair:

medeplegen van het verspreiden, openlijk ten toon stellen en in bezit hebben van een gegevensdrager bevattende een afbeelding van een seksuele gedraging, waarbij iemand die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, is betrokken, meermalen gepleegd.
ten aanzien van feit 3.:

medeplegen van het in bezit hebben van een afbeelding van een seksuele gedraging, waarbij iemand die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, is betrokken, meermalen gepleegd.

7. Strafbaarheid van de verdachte

Er is geen omstandigheid aannemelijk geworden die de strafbaarheid van de verdachte uitsluit.

De verdachte is dus strafbaar.

8. Motivering van de straffen

De rechtbank heeft de op te leggen straffen bepaald op grond van de ernst van het bewezen verklaarde en de omstandigheden waaronder dit is begaan en op grond van de persoon van de verdachte.

Ernst van het feit:

Verdachte en zijn medeverdachten hebben in het kader van hun internetbedrijf kinderpornografische afbeeldingen vanuit Brazilië en Oost-Europa aangekocht, vanuit Nederland op internet gepubliceerd en grotendeels ook via internet te koop aangeboden. Verdachten hebben zowel in Brazilië als in Oost-Europa bij de producenten foto's besteld en over de te maken foto's contact gehad. Gebleken is dat drie van de Braziliaanse meisjes jonger dan 16 jaar waren en dat drie Oost-Europese meisjes jonger dan 18 jaar waren toen zij werden gefotografeerd. Daarnaast is een ook uit andere onderzoeken bekende foto van een zeer jong meisje aangetroffen. Deze foto is aangetroffen op een cd-rom. Van verdere handelingen van verdachten met deze foto is niet gebleken.

De strafbepaling van artikel 240b Sr beoogt seksueel misbruik van jeugdigen en de commerciële uitbuiting daarvan tegen te gaan. Het artikel is de laatste tien jaren regelmatig aangepast aan actuele ontwikkelingen en veranderde inzichten. In 1996 is de maximumstraf drastisch verhoogd van drie maanden naar vier jaren. Indien een pleger van dit delict een beroep of een gewoonte maakt, is de maximumstraf zelfs 6 jaren. In de loop der tijd is een aantal begrippen uit deze bepaling ruimer geformuleerd of uitgelegd. Tenslotte is bij de wetswijziging die op 1 oktober 2002 in werking trad, de leeftijdsgrens verhoogd van 16 naar 18 jaren en is ook virtuele kinderpornografie strafbaar gesteld. Uit deze ontwikkeling is duidelijk dat de wetgever steeds actiever en harder wenst op te treden tegen het verschijnsel kinderpornografie.

professioneel optreden:

De verdachte en zijn medeverdachten hebben zich beroepshalve bezig gehouden met de aankoop en verspreiding via internet van pornografische afbeeldingen. Uit het onderzoek is gebleken dat de verdachten met behulp van drie servers een groot aantal pornografische websites in werking hadden. Voorts bleken zij meer dan een miljoen pornografische afbeeldingen in bezit te hebben. Deze sites leverden aanmerkelijke inkomsten op. De verdachte K. reisde in verband met deze zakelijke activiteiten naar zijn leveranciers in Brazilië en

Rusland.

Dit brengt met zich mee dat van de verdachten een grotere verantwoordelijkheid mag worden verwacht dan van de gemiddelde internetgebruiker die al surfend pornografie downloadt en daarbij mogelijk kinderpornografische foto's binnenhaalt. De verdachten behoren bij hun inbreng in deze wereldwijde pornomarkt de door de wetgever getrokken grenzen te bewaken door daaraan niet bewust of uit slordigheid kinderpornografie toe te voegen. Van hen mag worden verwacht dat ze een veilig beleid voeren en niet gemakkelijk vertrouwen op mededelingen van leveranciers of op toegezonden kopieën van identiteitsdocumenten, waarmee heel eenvoudig geknoeid kan worden. Hoe groot de kans op dergelijke knoeierijen is, mag blijken uit het feit dat in deze strafzaak het merendeel van de onderzochte kopieën van identiteitsbewijzen vervalst bleek te zijn. De verantwoordelijkheid was des te groter nu verdachten niet alleen al bestaande foto's kochten, maar ook met de producenten overleg voerden over nog te maken foto's. Zij moeten zich er voorts van bewust zijn geweest dat de foto's gemaakt werden in landen waar de sociaal economische omstandigheden minder gunstig zijn dan in West-Europa.

omvang van de zaak:

In deze zaak doet zich de toevallige omstandigheid voor dat de doorzoekingen van de woning van verdachte en zijn medeverdachte C.R. en de bedrijfsruimte van de vof X. op 3 oktober 2002 hebben plaatsgevonden, terwijl slechts twee dagen eerder de leeftijdsgrens van artikel 240b Sr was verhoogd van 16 naar 18 jaar. Dat betekent dat veel pornografische afbeeldingen die tot en met 30 september 2002 legaal waren, de volgende dag illegaal waren.

Dit brengt met zich mee dat voor de foto's genoemd in feit 1, welk feit ziet op de langste periode van 8 februari 2000 tot en met 30 september 2002, het oude recht gold en moet worden bewezen dat de zeven meisjes op de foto's kennelijk de leeftijd van 16 jaar nog niet hebben bereikt. Alleen bij de foto's van de drie Braziliaanse meisjes Simone, Viviane en Jamile is de rechtbank tot die bewezenverklaring gekomen.

Feit 2 heeft betrekking op een korte periode van drie dagen na de wetswijziging, de periode van 1 tot en met 3 oktober 2002. Bij dit feit is de rechtbank tot bewezenverklaring gekomen met betrekking tot de foto's van zes van de acht meisjes, nl. de foto's van Simone, Viviane, Jamile, Nadia, Inna en Alina.

Feit 3 heeft als pleegdatum 1 oktober 2002, de dag waarop de wet is veranderd. De rechtbank is tot bewezenverklaring gekomen van twee van de negen foto's, nl. de foto van Simone en het kleine meisje uit de zg. Hayley-serie.

De feiten 4 en 5 heeft de rechtbank niet bewezenverklaard.

Hoewel het dossier een aanmerkelijke omvang heeft en het onderzoek veel tijd in beslag heeft genomen, heeft het onderzoek op de terechtzitting uiteindelijk geleid tot een bewezenverklaring met betrekking tot de foto's van zeven minderjarige meisjes.

De rechtbank heeft vastgesteld dat dit niet het gevolg is van een ongelukkige selecties van foto's, want vrijwel alle foto's in het dossier - en dat zijn er zeer vele - tonen meisjes in de postpuberale fase waarvan moeilijk aan de hand van lichaamskenmerken kan worden beoordeeld of ze 15, 16, 17 of wellicht al 18 jaar zijn. Uit de verklaringen van verdachte en de medeverdachte C.R. valt af te leiden dat de vof X. zich bewust richtte op dit segment

van de markt en dat zij zich realiseerden dat zij daarmee risico liepen.

Tijdsverloop:

Voorts moet worden vastgesteld dat het onderzoek veel tijd in beslag heeft genomen. Na de eerste confrontatie van verdachte met het onderzoek in oktober 2002 is de zaak op 17 maart 2004 voor het eerst op de terechtzitting aangebracht. Vanwege een langdurige detentie in Brazilië was de verdachte K. nog niet gehoord. De behandeling van de zaak is toen op verzoek van de officier van justitie en de verdediging geschorst onder meer om de verdachte K. alsnog door de rechter-commissaris te doen verhoren en om nader onderzoek te doen in Brazilië. Op 9 februari 2005 is de zaak op de terechtzitting inhoudelijk behandeld. Op deze zitting presenteerde de verdediging fotokopieën van identiteitsbewijzen van de Russische en Oekraïense meisjes. Dit heeft ertoe geleid dat de rechtbank de behandeling nogmaals heeft geschorst, maar nu onder meer om nader onderzoek te doen in Rusland en de Oekraïne. Het heeft lang geduurd voor alle resultaten van dit onderzoek waren ontvangen. Toen in juni 2006 werd voorgesteld om de zaak weer op zitting aan te brengen, bleek dat behandeling voor 1 oktober 2006 vanwege de gezondheidstoestand van de verdachte K. onmogelijk was. Tenslotte heeft de laatste behandeling op 10 oktober 2006 plaatsgevonden. De rechtbank zal met dit lange tijdsverloop rekening houden bij het bepalen van de strafmaat.

Het lange tijdsverloop heeft ook nadelige neveneffecten gehad voor de verdachten K. en C.R. door de lange duur van de gelegde beslagen. Er in oktober 2002 strafrechtelijk beslag gelegd op alle computers, servers en gegevensdragers. Bovendien is er conservatoir beslag gelegd op de woning en de bankrekeningen van de verdachten K., C.R. en de vof in verband met een ter terechtzitting aangekondigde ontnemingsvordering. Tenslotte heeft de bank naar aanleiding van deze zaak de hypothecaire lening opgezegd en moest de woning worden verkocht.

De zaak heeft ook veel publiciteit gehad. Deze publiciteit werd overigens voornamelijk veroorzaakt door het diplomatieke ongenoegen dat ontstond bij de Braziliaanse autoriteiten toen bleek dat de verdachte K. tijdens een schorsing van de voorlopige hechtenis naar Nederland was gereisd met een door het Nederlandse consulaat verstrekt vervangend reisdocument. De publiciteit over deze zaak doet een grotere en ernstiger zaak vermoeden dan er uiteindelijk na veel onderzoek is overgebleven.

Dit alles leidt tot de hierna te melden beslissing met betrekking tot de op te leggen straffen.

9. Beslissing met betrekking tot het beslag

De rechtbank zal de inbeslaggenomen servers onttrokken aan het verkeer verklaren, aangezien met behulp van deze servers het feit is begaan. Bovendien is het ongecontroleerd bezit van deze servers in strijd met de wet of het algemeen belang, aangezien op deze servers nog steeds kinderpornografische afbeeldingen voorkomen.

10. Toegepaste wettelijke bepalingen

De op te leggen straffen zijn gegrond op de artikelen 14a, 14b, 14c, 22c, 22d, 36b, 36c, 47, 57, 240b (oud) en 240b van het Wetboek van Strafrecht.

11. Beslissing

De rechtbank:

[volgt:

- een veroordeling tot een geheel voorwaardelijke gevangenisstraf van negen maanden met een proeftijd van twee jaren;
- een werkstraf van 240 (tweehonderdenveertig) uren subsidiair honderdentwintig dagen vervangende hechtenis met vermindering van de werkstraf met twee uren voor iedere dag in voorarrest doorgebracht;
- onttrekking aan het verkeer van een computer en twee servers;
- opheffing van de geschorste voorlopige hechtenis].

NASCHRIFT

Deze zaak is ook te vinden op www.rechtspraak.nl onder LJN AZ1144 en de zaak tegen de echtgenote van de verdachte (C.R.) is daar te opgenomen onder LJN AZ0743.

a. De achtergronden van de zaak en de publiciteit

De rechtbank noemt in het eind van de uitspraak de publiciteit die deze zaak heeft gekregen en stelt vast dat later bleek dat deze zaak toch niet zo groot was als uit die publiciteit eerder zou kunnen worden vermoed.

De gang van zaken voorafgaande aan de terechtzitting was als volgt. Verdachte en zijn echtgenote waren al op 28 september 2002 in Brazilië gearresteerd en werden daarna op 5 december 2003 door de rechtbank in Rio de Janeiro veroordeeld tot 11 resp. 8 jaar gevangenisstraf wegens het produceren en verspreiden van kinderporno. Tijdens hun afwachting van de behandeling van het hoger beroep werden ze op vrije voeten gesteld onder voorwaarde dat zij Brazilië niet zouden verlaten. Toch zijn ze met een noodpaspoort dat aan hen werd verstrekt op 19 februari 2004 door het Nederlandse Consulaat-Generaal in Rio de Janeiro naar Nederland vertrokken.

Op 7 september 2004 werden er in de Tweede Kamer een aantal vragen¹⁾ over gesteld; met name ging het toen over de criteria voor het verstrekking van de noodpaspoorten en over de vraag of beiden weer zouden worden uitgeleverd aan Brazilië. De minister van Buitenlandse Zaken gaf in het antwoord aan dat in dit geval de afgifte van de noodpaspoorten niet correct was geweest en dat er nadere maatregelen waren genomen om e.e.a. in de toekomst beter te regelen, maar ook dat uitlevering van beiden aan Brzailië niet mogelijk was, omdat Nederland met dat land geen verdrag heeft.

Toen medio maart 2004 bekend werd dat een van hen hoogstwaarschijnlijk weer in Nederland was, heeft de officier van justitie beiden laten aanhouden op 17 maart 2004.

Als gevolg van berichten²⁾ in de media dat een van de verdachten een marine-officier was, kwamen er op 26 oktober 2006 nieuwe vragen in de Tweede Kamer³⁾ en toen met name over de vraag over de mogelijke betrokkenheid van de Koninklijke Marine bij de vlucht uit Brazilië, of er door verdachte gebruik was gemaakt van computers van de Koninklijke Marine, over de maatregelen die tegen verdachte waren genomen en over de wijze waarop aan verdachte ontslag was verleend.

De staatssecretaris van Defensie heeft daarop op 14 november 2006 aangegeven dat ondertussen al de Inspecteur-generaal der Krijgsmacht was begonnen met een onderzoek en dat de conclusies naar aanleiding van dat onderzoek aan de Kamer zouden worden gemeld. Dat laatste gebeurde bij brief van de staatssecretaris van Defensie⁴⁾ van 12 januari 2007.

Daarna werden nog eens kamervragen gesteld over deze zaak op 1 februari 2007 die

¹⁾ Aanhangsel Handelingen II 2004/05, nrs. 236, 237, 238, 239 en 240.

²⁾ Zie o.a. Trouw 23 oktober 2006 en 24 oktober 2006.

³⁾ Aanhangsel Handelingen II, 2006/07, nrs. 334, 335 en 336.

⁴⁾ Kamerstukken II 2006/07, 30 800 X, nr. 52.

door de staatsecretaris van Defensie werden beantwoord⁵).

b. Bevoegdheid van de rechter bij medeplegen van een strafbaar feit door een militair en niet militair

Het uitgangspunt is dat militairen berecht worden door speciale rechters; te weten de militaire kamers. Art 3 WMSv spreekt van een 'uitsluitende bevoegdheid' en is daarmee een van de afwijkingen zoals vermeld in art. 1, tweede lid, WMSv waarin het Wetboek van Strafvordering van toepassing wordt verklaard tenzij daarvan in de Wet militaire strafrechtspraak wordt afgeweken.

Art. 3 WMSv sluit dus ook uit de toepasselijkheid van art. 6, eerste lid, Sv waarin bepaald is dat de bevoegdheid van een rechter met betrekking tot de ene verdachte ook de bevoegdheid meebrengt ten aanzien van diens medepleger(s).

Op dat uitgangspunt is echter een uitzondering gemaakt voor het geval een militair en een niet-militair als medeplegers worden aangemerkt. Art. 4 WMSv bepaalt dat in dat geval vervolging bij voorkeur plaatsvindt voor de rechter van de niet-militair.

Het tweede lid van art 4 WMSv geeft aan dat het er eigenlijk niet om gaat of er een niet-militaire medeverdachte is, maar dat deze ook daadwerkelijk vervolgd wordt (art. 4, tweede lid, onder b, WMSv).

Art. 4 WMSv stelt dat in dat geval 'bij voorkeur' de voor de niet-militair bevoegde commune rechter beiden gaat berechten.

De enige die de keuze kan maken voor welke rechter de vervolging zal gaan geschieden, is de officier van justitie, want van hem gaat de dagvaarding uit met de opgave van het gerecht waarvoor de verdachte zich te verantwoorden heeft. Mocht de officier van justitie die 'voorkeur' van de wetgever niet volgen en de beide zaken apart aanbrengen en wel de een bij de militaire kamer en de ander bij de commune rechter; dan is daar niets aan te doen. Noch de commune rechter, noch de militaire kamer kan zich beroepen op onbevoegdheid of de zaak naar de ander verwijzen.

In een andere zaak heeft de militaire kamer van de rechtbank te Arnhem⁶) op de stelling van de raadsman dat de militaire kamer in die zaak onbevoegd zou zijn nu er een niet-militaire medepleger was al beslist dat uit het 'bij voorkeur' in art. 4 WMSv blijkt dat de militaire kamer niet onbevoegd wordt als er een niet-militaire medepleger is. In die zaak speelde ook dat er niet was gebleken dat tegen die niet-militair een vervolging was ingesteld.

J.R.G.J.

⁵) Aanhangsel Handelingen II 2006/07, nr. 890.

⁶) Rb Arnhem (militaire kamer) 9 mei 2005. Zie ook MRT 2006, blz. 193.

Centrale Raad van Beroep
 Uitspraak van 22 maart 2007
 05/4523 MAW
 LJN BA3085

Voorzitter: mr. J.C.F. Talman; *leden:* mr. K. Zeilemaker en mr. K.J. Kraan

Toelage buitenland

Sergeant-majoor van de Koninklijke Marine van maart 2001 tot juli 2004 als walplaatser op Curaçao geplaatst, aanvankelijk samenwonend met partner. Na verbreking van die relatie in december 2001 alleenstaand geweest. In 2003 verzoekt hij in aanmerking te komen voor een verhoogd éloignement en voor een vermindering van de eigen bijdrage in de woninghuur (art. 7 en 13 Voorzieningenstelsel buitenland defensiepersoneel [VBD]). De Staatssecretaris van Defensie wijst de aanvraag af en handhaaft deze afwijzing na bezwaar. De Rechtbank 's-Gravenhage verklaart het beroep tegen dit besluit ongegrond. De Centrale Raad van Beroep bevestigt deze uitspraak. Naar het oordeel van de Raad is er geen sprake van een ongerechtvaardigd onderscheid op grond van burgerlijke staat. Evenmin is de situatie van de sergeant-majoor zo bijzonder dat de staatssecretaris gebruik had behoren te maken van de hardheidsbepaling in het VBD. Ook valt niet in te zien dat sprake is van nieuw gebleken feiten of omstandigheden op grond waarvan de staatssecretaris gehouden zou zijn wat betreft de periode voorafgaande aan de indiening van het verzoek terug te komen van zijn oorspronkelijke besluiten.

(Voorzieningenstelsel buitenland defensiepersoneel. Toelage buitenland)

UITSPRAAK

op het hoger beroep van S. (hierna: appellant), tegen de uitspraak van de rechtbank 's-Gravenhage van 31 mei 2005, 04/2698 (hierna: aangevallen uitspraak), in het geding tussen: appellant en de Staatssecretaris van Defensie (hierna: staatssecretaris)

Datum uitspraak: 22 maart 2007

I. Procesverloop

Appellant heeft hoger beroep ingesteld.

De staatssecretaris heeft een verweerschrift ingediend.

Het onderzoek ter zitting heeft plaatsgevonden op 15 februari 2007. Appellant is in persoon verschenen, bijgestaan door mr. M.J. de Haas, werkzaam bij de vakbond voor defensiepersoneel VBM/NOV. De staatssecretaris heeft zich laten vertegenwoordigen door mr. M.I. Biharie-Pronk, werkzaam bij het ministerie van Defensie.

II. Overwegingen

1. Voor een uitgebreidere weergave van de in dit geding van belang zijnde feiten en omstandigheden wordt verwezen naar de aangevallen uitspraak. De Raad volstaat met het volgende.

1.1. Appellant, sergeant-majoor van de Koninklijke Marine, is in de periode maart 2001 tot en met 22 juli 2004 als walplaatser geplaatst geweest op Curaçao, Nederlandse Antillen. Gedurende de periode van maart 2001 tot 1 december 2001 heeft appellant met zijn partner samengewoond. Na verbreking van die relatie is appellant voor de resterende periode al-

leenstaand geweest. In verband met voormelde verbreking heeft appelland op 7 april 2003 een verzoek ingediend om met ingang van 1 december 2001 in aanmerking te komen voor een verhoogd éloignement, zoals bedoeld in artikel 7 van het Voorzieningsstelsel buitenland defensiepersoneel (VBD), alsmede voor een vermindering van de eigen bijdrage in de woninghuur, zoals bedoeld in artikel 13 van het VBD. Hierop is op 3 juni 2003 afwijzend beslist. Deze afwijzing is na bezwaar bij het thans bestreden besluit van 10 maart 2004 gehandhaafd.

2. De rechtbank heeft bij de aangevallen uitspraak het beroep tegen het besluit van 10 maart 2004 ongegrond verklaard.

3. Naar aanleiding van hetgeen partijen in hoger beroep naar voren hebben gebracht overweegt de Raad het volgende.

3.1. Ter uitvoering van onder meer de artikelen 108 en 109 van het Algemeen militair ambtenarenreglement, betrekking hebbende op huisvesting en voeding van Rijksweg, is bij ministeriële regeling het VBD vastgesteld. In artikel 7 van het VBD wordt voorzien in een buitenlandtoelage, waaronder een éloignement, van de gehuwde en ongehuwde defensie-ambtenaar. Artikel 13 van het VBD voorziet in een tegemoetkoming in de huur van de woning van de defensie-ambtenaar. Ingevolge artikel 28 van het VBD is de Minister bevoegd te beslissen in die gevallen waarin deze regeling naar zijn oordeel niet of niet in redelijkheid voorziet.

3.2. Als gevolg van de wijziging in zijn leefsituatie heeft appelland per december 2001 een lager éloignement toegekend gekregen. De eigen bijdrage in de woninghuur is onveranderd gebleven. Tot aan de datum van zijn verzoek van 7 april 2003 heeft appelland formeel in die situatie berust. De handhaving van de weigering van de staatssecretaris om ondanks appellants eerdere berusten alsnog aan het gevraagde tegemoet te komen, dient zoals de Raad reeds eerder met betrekking tot soortgelijke gevallen heeft overwogen (onder andere CRvB 1 februari 2001, LJN AB0250, TAR 2001, 43) op één lijn te worden gesteld met een weigering om terug te komen van een rechtens onaantastbaar geworden besluit. Dit brengt mee dat het onderhavige bestreden besluit terughoudend moet worden getoetst. De Raad acht het, nu een duuraanspraak in het geding is, geboden bij die toetsing een splitsing te maken tussen het verleden en de toekomst.

3.3. Wat betreft de periode voorafgaande aan de datum waarop het verzoek is gedaan, dient de rechter zich in beginsel te beperken tot de vraag of sprake is van nieuw gebleken feiten of veranderde omstandigheden en, zo ja, of het bestuursorgaan daarin aanleiding had behoren te vinden om het oorspronkelijke besluit te herzien. Wat betreft de periode daarna, moet een minder terughoudende toets worden gehanteerd. Daarom zal het in de regel bij een duuraanspraak niet met een evenwichtige en zorgvuldige belangenafweging verenigbaar zijn dat een besluit waarbij ten onrechte een onjuiste aanspraak is toegekend blijvend aan de verzoeker wordt tegengeworpen. Eerbiediging van de rechtszekerheid, waarop ook het bestuursorgaan aanspraak kan maken, is voor de toekomst van minder belang dan voor het verleden.

3.4. Ter beantwoording van de vraag of het bestreden besluit standhoudt, zal de Raad zich nu eerst beperken tot het tijdvak dat ligt na de datum van appellants verzoek. Vervolgens wordt dat besluit getoetst voor zover het de periode voorafgaand aan dat verzoek betreft.

3.4.1. Appelland heeft in hoger beroep zijn standpunt herhaald dat - zakelijk weergegeven - de regeling van het VBD met betrekking tot het verhoogd éloignement in zijn geval onredelijk heeft uitgepakt, omdat hij destijds als samenwonende walplaatser die voor lan-

gere tijd was uitgezonden een hoger percentage éloignement kreeg dan als alleenstaande langdurig geplaatste walplaatser, terwijl de kosten van zijn huishouding onveranderd zijn gebleven.

3.4.2. Voor zover appellant met die grief stelt dat de staatssecretaris bij het bestreden besluit een ongerechtvaardigd onderscheid heeft gemaakt tussen de samenwonende en de alleenstaande walplaatser overweegt de Raad als volgt. Uit tabel 2, behorende bij artikel 7 van het VBD, blijkt dat het van de buitenlandtoelage deel uitmakende éloignement (percentage, berekend over het voor betrokkene geldende zogeheten standaard netto Nederland) in het geval van de alleenstaande militair 22% bedraagt. Daarbij is geen onderscheid gemaakt tussen de alleenstaande walplaatser en de militair die intern verblijft (boordplaatser), hetgeen met opzet is geschied teneinde de huisvestingskeus niet te beïnvloeden. De samenwonende militair met gezin in Nederland komt een éloignement van 46% toe, de samenwonende militair wiens gezin bij hem verblijft ontvangt een éloignement van 62%. Genoemde percentages zijn vastgesteld op basis van onderzoek naar de verschillen in leefomstandigheden, en daarmee naar de verschillen in kosten van de alleenstaande en samenwonende militairen wier gezinnen wel of niet bij hen verblijven. De Raad acht dit een redelijke en voldoende objectieve rechtvaardigingsgrond. Daarom is er naar zijn oordeel geen sprake van een ongerechtvaardigd onderscheid op grond van burgerlijke staat.

3.4.3. Appellant heeft erop gewezen dat in zijn geval sprake is van een bijzondere situatie. Hij meent dat hem ten onrechte wordt voorgehouden zelf voor zijn huidige situatie als walplaatser gekozen te hebben, aangezien er volgens hem geen sprake kan zijn van een keuze nu hij, ten eerste, niet naar een woning voor een alleenstaande kan verhuizen, omdat het ministerie van Defensie dergelijke woningen op Curaçao niet in het woningenbestand heeft en, ten tweede, hij, indien hij boordplaatser zou worden, zijn op het eiland reeds aanwezige inboedel zou moeten opslaan, terwijl hem noch voor de opslag noch voor het aanzienlijke waardeverlies van de inboedel enige financiële compensatie wordt geboden.

3.4.4. De staatssecretaris heeft met het bestreden besluit zijn weigering gehandhaafd om toepassing te geven aan de hardheidsbepaling van artikel 28 van het VBD. Dit artikel ziet op individuele gevallen waarin de bijzondere omstandigheden van het geval een afwijking van het bepaalde in de regeling kunnen rechtvaardigen. Appellant heeft wat dat betreft op niets meer gewezen dan op de door hem ondervonden gevolgen van het verbreken van de relatie met zijn partner waardoor hij in de voor Curaçao ongebruikelijke situatie van ongehuwde walplaatser kwam te verkeren. Deze omstandigheden zijn, naar het oordeel van de Raad, niet zo bijzonder te achten dat niet gezegd kan worden dat de staatssecretaris niet in redelijkheid heeft kunnen afzien van de toepassing van artikel 28 van het VBD.

3.4.5. Voor wat betreft het beroep van appellant op het gelijkheidsbeginsel is de Raad met de rechtbank van oordeel dat in het geval van appellant geen sprake is van gelijke gevallen reeds omdat appellant - anders dan de collega waarnaar hij verwijst - geen kinderen heeft.

3.4.6. Uit het vorenstaande volgt dat de Raad van oordeel is dat de staatssecretaris, wat betreft het tijdvak na de indiening van het verzoek van appellant, bij een zorgvuldige en evenwichtige belangenafweging tot het bestreden besluit heeft kunnen komen.

3.5. Het vorenstaande betekent eveneens dat niet valt in te zien dat sprake is van nieuw gebleken feiten of omstandigheden op grond waarvan de staatssecretaris gehouden zou zijn wat betreft de periode voorafgaande aan de indiening van het verzoek van appellant terug te komen van zijn oorspronkelijke besluiten.

4. Het voorgaande leidt tot de conclusie dat het bestreden besluit in rechte stand kan houden en dat de aangevallen uitspraak voor bevestiging in aanmerking komt.

5. De Raad acht tot slot geen termen aanwezig om toepassing te geven aan artikel 8:75 van de Algemene wet bestuursrecht inzake vergoeding van proceskosten.

III. Beslissing

DE CENTRALE RAAD VAN BEROEP;

RECHT DOENDE:

Bevestigt de aangevallen uitspraak.

Annotatoren:	C.	- Mr Th. J. Clarenbeek
	G.L.C.	- Prof. mr G.L. Coolen
	M.M.D	- Mr M.M. Dolman
	J.R.G.J.	- Mr J.R.G. Jofriet
	N.J.	- Mr N. Jörg
	F.K.O.	- Mr. F.A. Kooloos
	de R.	- Prof. mr Th. A de Roos
	W.J.S.	- Mr W.J. Schmitz
	G.F.W.	- Mr G.F. Walgemoed

Auteursaanwijzingen

Bijdragen voor het Militair Rechtelijk Tijdschrift worden bij voorkeur aangeleverd per e-mail (JED.Voetelink@nlda.nl) als WORD-bestand. Auteurs worden verzocht om de volgende richtlijnen in acht te nemen:

- Géén afbreekstreepjes gebruiken.
- Geen tabs, inspringingen of verschillende lettertypes gebruiken.
- Geen hele woorden in kapitalen, zoals NASCHRIFT e.a. gebruiken.
- Zo weinig mogelijk ‘opmaken’ van de tekst, doch zoveel mogelijk achter elkaar door typen. Slechts bij het begin van een nieuwe alinea ‘Enter’ gebruiken.

REDACTIECOMMISSIE:

Voorzitter	Mr. <i>A.C. Zuidema</i> , Brigade-generaal b.d. van de Militair Juridische Dienst;
Secretaris/penningmeester	Mr. <i>J.E.D. Voetelink</i> , Luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht;
Leden:	
voor de Koninklijke Landmacht:	Mr. <i>A.J. Ruysendaal</i> , Kolonel van de Militair Juridische Dienst;
voor de Koninklijke Luchtmacht:	Mr. <i>P.T. Hebly</i> , Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht;
voor de Koninklijke Marine:	Mr. <i>R.R.H. Laurens</i> , Kapitein ter zee;
voor de Koninklijke Marechaussee:	Mr. <i>C.P.C. Kuijs</i> , Kolonel der Koninklijke Marechaussee;
voor de Bestuursstaf:	Mr. <i>J.J. Buirma</i> , Hoofd Afdeling Bestuurs-, Straf- en Tucht recht van de Directie Juridische Zaken, Ministerie van Defensie; Mr. <i>R. in het Veld</i> , Brigade-generaal van de Militair Juridische Dienst, Hoofd Militair Juridische Dienst Krijgsmacht;
Prof. Dr. <i>T.D. Gill</i> ,	Hoogleraar militair recht aan de Universiteit van Amsterdam en Nederlandse Defensie Academie en tevens universitair hoofddocent Volkenrecht aan de Universiteit van Utrecht;
Mr. <i>R. van den Heuvel</i> ,	Vice-president en voorzitter van de Militaire Kamer van het Gerechtshof Arnhem;
Prof. Mr. <i>Th. A. de Roos</i> ,	Advocaat en Procureur, hoogleraar Straf- en Strafprocesrecht aan de Universiteit van Tilburg;
Mr. <i>W.J. Schmitz</i> ,	Hoofd Beleidsondersteuning Bijzondere Regelingen Defensie van ABP;
Mr. <i>G.F. Walgemoed</i> ,	Kolonel b.d. van de Militair Juridische Dienst;
Adres van de Redactiecommissie:	NLDA/FMW/Sie recht, t.a.v. Luitenant-kolonel Voetelink, Postbus 90002, 4800 PA Breda.

VASTE MEDEWERKERS:

Prof. Mr. *G.L. Coolen*, Schout bij nacht b.d., em. hoogleraar in het militaire recht aan de Universiteit van Amsterdam;
Prof. Dr. *R.A. Lawson*, hoogleraar Rechten van de mens en Integriteit van het individu aan de Universiteit Leiden;
Dr. *M. Boot-Mathijssen*, wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael'.

WIJZE VAN UITGAVE:

Het M.R.T. verschijnt tien keer per jaar.

De prijs per jaargang bedraagt met ingang van 1-1-2007 € 55,-. Men abonneert zich bij abonnementen administratie M.R.T. postbus 45666, 2504 BB Den Haag, tel.: 070-3590713, E-mail: ABO@adrepak.nl. Het abonnement loopt van januari t/m december. Opzeggingen dienen vóór 31 oktober schriftelijk te geschieden bij de abonnementen administratie M.R.T. De prijs van losse afleveringen bedraagt € 7,25. Verzamelbanden zijn verkrijgbaar tegen de prijs van € 25,-. Auteurs van bijdragen van meer dan één pagina ontvangen een vergoeding van € 35,- p.p., tot een maximum van € 230,- per aflevering, benevens vijf presentexemplaren van de desbetreffende aflevering. Het auteursrecht wordt met de publicatie overgedragen aan de Staat der Nederlanden.

Adreswijzigingen kunt u doorgeven aan abonnementenadministratie M.R.T. postbus 45666, 2504 BB Den Haag. Zij die het M.R.T. van rijkswege verstrekt krijgen, dienen zich voor kennisgeving van adreswijzigingen te wenden tot het hoofd van de sectie juridische zaken van het krijgsmachtdeel waartoe zij behoren.

Die tijdschrift, sedert mei 1903 verschenen onder de titel "Militaire Jurisprudentie", wordt sedert juli 1905, met onderbreking van juli 1943 tot januari 1946, uitgegeven onder de titel "Militair Rechtelijk Tijdschrift"